

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Vzdělávací kurz pro příbuzenské pěstouny v organizaci ISIS

Bakalářský projekt

Studijní program

Sociální práce s dětmi a mládeží

Autor: Šárka Weiserová

Vedoucí práce: Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D.

Olomouc 2024

Obsah

Úvod	6
1 Pěstounská péče.....	7
1.1 Příbuzenská pěstounská péče.....	8
1.2 Doprovázející organizace	10
2 Vzdělávání příbuzenských pěstounů	11
2.1 Již existující vzdělávací kurzy	11
2.2 Projekt Pěstounská péče příbuzných	11
3 Propojení s teoriemi sociální práce a etické hledisko.....	15
3.1 Teorie vazby	16
3.2 Teorie rolí	17
3.3 Poradenský přístup	17
3.4 Psychodynamická teorie	18
3.5 Systémová teorie.....	19
3.6 Etické hledisko	20
4 Propojení tématu s metodami a technikami sociální práce.....	20
4.1 Sociální práce s jedinci ve skupinách	20
4.2 Sociální práce s rodinou	22
4.3 Trauma-informovaný přístup.....	24
5 Propojení tématu se sociální politikou.....	25
5.1 Principy sociální politiky.....	25
5.2 Funkce sociální politiky.....	26
5.3 Státní sociální podpora náhradních rodin	27
6 Legislativní zakotvení dané problematiky, reflexe strategických, koncepčních, metodických a dalších materiálů.....	30
6.1 Metodické materiály	30
7 Analýza potřebnosti projektu	33
7.1 Příčiny problému a jeho důsledky/dopady na cílovou skupinu (v obecné rovině) a společnost obecně	33
7.2 Příklady řešení dané problematiky (v projektech či činnostech) v ČR, popis metod získání předložených dat a vyhodnocení výchozího stavu	33
7.3 Základní informace o velikosti a případných specifikách cílové skupiny vzhledem k řešenému problému.....	34
7.4 Specifikace stakeholderů – subjektů zapojených do problematiky v různých rolích (ostatní subjekty zapojené do projektu mimo cílovou skupinu).....	35

8 Praktická část projektu.....	36
8.1 Cíl projektu	36
8.2 Cílová skupina	36
8.3 Klíčové aktivity projektu	37
8.3.1 Klíčová aktivita č. 1 – příprava materiálu a plán setkání	37
8.3.2 Klíčová aktivita č. 2 – realizace	38
8.3.3 Klíčová aktivita č. 3 – evaluace	46
8.3.4 Klíčová aktivita č. 4 – zhodnocení s ročním odstupem.....	46
8.4 Management rizik	47
8.5 Výstupy a výsledky projektu	48
8.6 Přidaná hodnota projektu.....	48
8.7 Harmonogram projektu.....	49
8.7 Rozpočet projektu.....	50
8.8 Logframe	51
Závěr	53
Seznam literatury.....	54
Seznam použitých zkratk	58
Seznam tabulek	59
Příloha.....	60
LEKCE 1	60
LEKCE 2	62
LEKCE 3	65
LEKCE 4.....	68

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v bibliografickém seznamu.

V Olomouci 26. 3. 2024

Šárka Weiserová

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Heleně Pospíšilové, Ph.D. za odborné vedení bakalářského projektu, za veškerý čas, který mi věnovala a rady, kterých se mi dostalo. Také velmi děkuji doprovázející organizaci ISIS, konkrétně Mgr. Žanetě Smejkalové, za cenné rady a tipy jak vzdělávání pojmout. V neposlední řadě samozřejmě děkuji rodině a blízkým za podporu.

Úvod

Tento projekt se věnuje tématu vzdělávání příbuzenských pěstounů v rámci doprovázející organizace ISIS, z. s. a poslouží jako jejich doplňková sociální služba. Na rozdíl od zprostředkovaných pěstounů, kteří se na výkon pěstounství soustavně několik měsíců připravují a jsou řádně proškoleni, příbuzenští pěstouni podobnou včasnou přípravu nemají. Zejména jedná-li se o rodiny, kde byly z důvodu náhlé události děti svěřeny do péče ať už prarodičů nebo tet, tyto pečující osoby najednou musely zastat roli náhradního rodiče, na kterou nebyly připraveny. Cílem projektu je připravit pro příbuzenské pěstouny intenzivní vzdělávací kurz, který jim pomůže získat potřebné informace týkající se výchovy dětí v pěstounské péči, specifik jejich chování a poskytne jim jistotu a oporu v následných krocích ve výchově.

Jelikož příbuzenských pěstounů, které ISIS doprovází, není příliš mnoho, je tento projekt cílen na Magistrát města Olomouce a Olomoucký kraj. Tyto orgány tedy budou obeznámeny o existenci projektu a budou moci informovat všechny doprovázející organizace působící v Olomouckém kraji. Díky této síti budou moci organizace odkazovat příbuzenské pěstouny, se kterými spolupracují, na vzdělávání v ISIS.

V úvodu teoretické části této práce se dozvídáme, jaká jsou specifika pěstounské péče a rozdíly mezi jejími formami. Následuje představení již fungujících vzdělávacích kurzů v obdobných organizacích a podstata takového vzdělávání. Dále propojujeme téma s teoriemi sociální práce, sociální politikou, metodami a technikami sociální práce a legislativou. V další části analyzujeme potřebnost projektu, stanovujeme jeho cíl a cílovou skupinu. V praktické části se podíváme na strukturu samotného projektu, tedy klíčové aktivity, výstupy a výsledky, rizika, harmonogram, přidanou hodnotu projektu, jeho rozpočet a logframe.

1 Pěstounská péče

Pěstounství je formou náhradní rodinné péče. Představuje vhodnou alternativu pro děti, které z nějakého důvodu nežijí s biologickými rodiči a nebyl jim dán souhlas k osvojení. Dítě je v pěstounské péči po dobu, kdy jeho rodičům brání překážka v péči o ně. Poté rodiče mohou zažádat o navrácení dítěte do péče, přičemž je na zvážení soudu, zda návrhu vyhoví. Důležité je zmínit, že pěstounská péče má v České republice přednost před ústavní výchovou. (MPSV, 2023)

Pěstoun je fyzickou osobou, může se jednat o jednotlivce nebo manželský pár, který je oprávněn a povinen o dítě řádně pečovat. (Nadace Sirius, 2019, s. 4) Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny, ani jejich příbuznými, přestože se neformálně takové vztahy vytvářejí. Není výjimkou, že rodiny dokonce žádají o změnu dosavadního příjmení dítěte, které mělo po vlastních rodičích. (Bubleová in Matějček, 2002, s. 16) Pěstoun však nemá stejná práva jako rodiče dítěte. Dítě může zastupovat v běžných záležitostech, ale v případě učinění důležitých rozhodnutí v životě nezletilého dítěte je zapotřebí souhlasu jeho zákonného zástupce, biologického rodiče. Stejně tak k dítěti pěstoun nemá vyživovací povinnost. (Zezulová, 2012, s. 16) Mezi práva pěstounů patří právo na: poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě v podobě krátkodobé péče; poskytnutí pomoci při zajištění celodenní péče o svěřené dítě přiměřeně věku v rozsahu 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, pokud je dítě starší dvou let; zprostředkování odborné pomoci alespoň jednou za šest měsíců; zprostředkování či zajištění bezplatné možnosti zvyšovat své znalosti; pomoc při plnění povinnosti udržovat vztahy s biologickou rodinou dítěte, tedy rodiči, příbuznými a blízkými osobami a zajištění místa pro setkání, popřípadě zajištění asistence při kontaktu. (§47a odst. 2 písm. a) - e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)

Povinnosti pěstounů zahrnují zvyšování znalostí v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin za rok, umožnění dohledu nad plněním dohody o výkonu pěstounské péče a spolupráci s pracovníkem pověřeným sledovat vývoj dítěte, rozvíjení a prohlubování vztahů a umožnění styku s biologickou rodinou v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte. (§47a odst. 2 písm. f) – h) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Výkon pěstounské péče je podporován dávkami pěstounské péče, které slouží částečně i k motivaci zúčastněných. Pokud navíc pěstoun pečuje o více než tři děti, nebo zdravotně postižené dítě, má k tomu nárok na odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Tato odměna někdy navádí pěstouny k přijetí více dětí do péče bez ohledu na jejich schopnosti a možnosti. (Gabriel, Novák, 2008, s. 47-52) Setkáváme se ovšem i s pěstouny, kteří byli schopni

poskytnout kvalitní zázemí a milující domov hned několika dětem. (Gabriel, Novák, 2008, s. 47-52)

Rozlišujeme dvě podoby pěstounské péče. První je pěstounská péče na dobu přechodnou, která trvá maximálně 12 měsíců a je pouze dočasným řešením, dokud se nenajde dlouhodobější alternativa (například dlouhodobá pěstounská péče, nebo osvojení). Druhou možností je pěstounská péče dlouhodobá. Tu dále rozlišujeme na péči zprostředkovanou a nezprostředkovanou. Proces zprostředkování znamená odborné posouzení způsobilosti k výkonu pěstounství orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) a podstoupení 48hodinové přípravy. (Nadace Sirius, 2019, s. 3-4) Nezprostředkované pěstounské péči se věnuji v další podkapitole.

Následující tabulka znázorňuje počet zprostředkovaných a nezprostředkovaných pěstounů na území ČR. Rozlišuje i jejich obsazení v rámci poručenství (tedy ustanovení poručníka, který se stává zákonným zástupcem dítěte), péče jiné osoby, a samozřejmě pěstounské péče.

	Zprostředkovaná NRP	Nezprostředkovaná NRP		
		Vztah k dítěti		
		prarodiče	jiný příbuzný	jiné osoby
Pěstounská péče	2 618	6 129	2 039	1 105
Poručenství s osobní péčí poručníka	1 367	1 123	577	390
Péče jiné osoby	X	3 924	514	249

Tabulka 1: Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2023.

Pokud nedošlo k navrácení dítěte biologickým rodičům nebo k jeho osvojení, trvá pěstounství nejdéle do nabytí plné svéprávnosti nebo zletilosti dítěte. (MPSV, 2023)

1.1 Příbuzenská pěstounská péče

Zvláštní podobu pěstounské péče má příbuzenská pěstounská péče. Jedná se o typ nezprostředkované náhradní rodinné péče, kdy je dítě svěřeno do péče svých příbuzných, nejčastěji prarodičů, ovšem není výjimkou ani péče tet a strýců, nebo ostatních vzdálenějších příbuzných.

Příbuzenští pěstouni, jak již bylo zmíněno, neprocházejí řádnou přípravou na výkon pěstounství tak jako ti zprostředkovaní. Jsou tedy ochuzeni o odbornou průpravu v podobě soustavného vzdělávání v oblasti psychologie dítěte, jeho potřeb, způsobů práce s ním apod. Dle Gabriela a Nováka (2008, s. 47-52) zejména prarodiče často navíc odmítají zásah do výchovy jejich vnoučat v podobě odborné pomoci, nebo předání zkušeností ostatních pěstounů. Potýkají se také s pocity viny, protože vnímají jako osobní selhání fakt, že nebyli schopni vychovat své vlastní dítě natolik dobře, aby se v budoucnu dovedlo řádně postarat o svého potomka. Absenci rodiče a své pocity viny s tím spojené často vnoučatům kompenzují nadbytkem lásky a svobody, a naopak nedostatkem nastavených hranic ve výchově. Dalším mezníkem jsou také mezigenerační rozdíly figurující ve vztahu prarodič – vnouče, které brání pěstounům pochopit potřeby dítěte a vcítit se do problémů, se kterými se potýká.

Mimo to také nedochází k podrobnému posuzování vhodnosti osoby k výkonu pěstounské péče tak, jak tomu je u procesu zprostředkování. O svěřením do příbuzenské pěstounské péče rozhoduje soud na návrh žadatele, a zároveň tedy posuzuje všechny skutkové podstaty týkající se jeho vhodnosti. Klíčovým bodem v rozhodování soudu je nejlepší zájem dítěte. V průběhu jednání se tedy vždy posuzují vazby dítěte k pečující osobě, zázemí, které je schopna dítěti poskytnout, a schopnosti o dítě spolehlivě pečovat. Někdy se také setkáváme se svěřením dítěte do péče příbuzných na základě předběžného opatření. Jedná se o krizové situace, kdy se dítě ocitá v ohrožení a soud je tak povinen rozhodnout o jeho umístění do 24 hodin od podání návrhu ze strany OSPOD. V takovém případě jsou příbuzní v nelehké pozici, kdy se okamžitě musí rozhodnout o přijetí či nepřijetí dítěte do své péče. (Matějček, 1999, s. 12-13)

Umístění dítěte do péče jeho příbuzných s sebou nese mnohá pro a proti. Značnou výhodou je vztah, který dítěti není cizí. Jedná se o osobu, kterou zná a má k ní utvořené vztahové vazby. Zejména pokud je daná osoba s dítětem v kontaktu již od útlého věku, dítě jí důvěřuje a spojuje je pevné citové pouto, mohou tyto faktory dítěti usnadnit následnou adaptaci. Také samotná znalost prostředí mu pomůže lépe se aklimatizovat. Příbuzenskou pěstounskou péčí také dítěti pomáháme uchovat jeho identitu, kterou si vybuodovalo v rámci rodiny. Lépe se tak orientuje v sociálním prostředí a vztazích, neboť u něj v těchto okolnostech nedochází ke změnám. Naopak ztížení životní situace dítěte může představovat klidně i samotná příbuzenská pěstounská péče. Jak již bylo zmíněno, příbuzní nepodstupují tak podrobné posouzení jejich vhodnosti k výkonu péče o dítě jako při procesu zprostředkování, proto se dítě může i nadále potýkat s nevhodnými způsoby výchovy, které jsou v dané rodině zakotveny. To můžeme pozorovat například u výchovy prarodičů, kde hrozí znovu užití výchovných metod, které

aplikovali na své děti, tedy rodiče, jejichž péče následně selhala. Zejména pokud v rodině nastala krizová situace, která zapříčinila svěření dětí do péče příbuzného, dotyčný se ocitá v nelehké pozici, kdy se musí s krizí sám vypořádat, a navíc být plně schopen postarat se o dítě. Mluvíme o případech, kdy dojde k úmrtí rodičů, domácímu násilí, nebo třeba závislostem rodičů na návykových látkách apod. Dalším problémem může být zdravotní stav pečujícího. Prarodiče již nemusí být natolik zdatní, aby se zvládli postarat o malé dítě, a mají obavy o budoucnost vnoučat. Také rozbouřené vztahy v širší rodině dítěte ve vztahu k němu a pečující osobě mohou být překážkou pro jeho zdravý duševní a mravní vývoj. Dítě může být označováno za původce narušených vztahů v rodině, neboť se stále jedná o článek, který pozměnil původní strukturu rodinného života. (Matějček, 1999, s. 13-24)

Jednotlivé problémy týkající se interakce příbuzenských pěstounů a dětí jim svěřených do péče budou obsahem vzdělávacích kurzů, proto se k nim detailněji vrátíme později.

1.2 Doprovázející organizace

Jako podpora při výkonu pěstounské péče obecně slouží pěstounům doprovázející organizace, se kterými uzavírají smlouvu. Pěstouni mají povinnost uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s organizací, kterou si sami zvolí. Obsahem nabídky služeb zpravidla bývá odlehčovací péče, sociální poradenství, dohled nad výkonem pěstounství a v neposlední řadě také průběžné vzdělávání, kterému se v této práci budeme věnovat. Stát organizacím poskytuje příspěvek, který pokrývá výdaje spojené s podporou a dohledem nad pěstounskými rodinami. (Nadace Sirius, 2019, s. 4-5)

Organizace pracují se zakázkami, které si s klienty stanoví. Disponují mnoha službami, které odpovídají potřebám dítěte. Zahrnují například i doučování a smysluplné trávení volného času, což třeba právě příbuzenští pěstouni – prarodiče - vítají.

Velkou výhodou doprovázejících organizací je asistence při kontaktu s biologickými rodiči svěřeného dítěte, který by měli všichni pěstouni umožnit, pokud soud nestanoví jinak. Je vhodné vytvořit psanou formu dohody o realizaci kontaktu. Pro samotné dítě je kontakt s rodiči silným prožitkem, který s sebou ale nese také spoustu bolesti, pocitů a konfliktů, ať už vnitřních, nebo vnějších. Asistencí při kontaktu dochází k zamezení vyhrocení situace, zmírnění negativních prožitků, popřípadě k práci s nimi. Odborníci zpětně reagují na průběh interakce a nabízí klientům pomoc. (Nadační fond J&T, 2014, s. 48-52)

2 Vzdělávání příbuzenských pěstounů

Není překvapením, že příbuzenští pěstouni mají slabou vůli a motivaci k sebevzdělávání ve věci péče o děti jim svěřené. Zvláště prarodiče, pokud se už nějakým způsobem angažovali ve výchově vnoučat, bývají skeptičtí k jakékoliv změně. Významnou roli také hrají jejich možnosti vzdělávání se vůbec zúčastnit. Jejich překážkou může být absence osoby, která by jim děti pohlídala po dobu vzdělávání, samotná doprava na místo, zdravotní stav pěstounů, ale také například strach z otevření bolestivých témat. Proto je zapotřebí brát v potaz citlivost situace a nabízet vzdělávání příbuzným s určitou opatrností. Vhodným způsobem je představení obsahu jednotlivých lekcí a vysvětlení potřeby a užitečnosti dozdělení se v dané oblasti. Následovat by mělo navození příjemné atmosféry na kurzu, díky které bude motivace a podpora jejich vůle snadnější. (Nadační fond J&T, 2014, s. 52-53)

Existuje několik možností vzdělávání, které organizace umožňují. Mimo klasické vzdělávací kurzy, kdy se pěstoun účastní jednotlivých seminářů, jsou to e-learningové lekce, pobytové vzdělávací kurzy, popřípadě samostudium v podobě četby doporučené literatury, nebo zhlédnutí filmu.

2.1 Již existující vzdělávací kurzy

Zde se pro představu zaměříme na již existující oporu pro vzdělávání příbuzenských pěstounů. Jedná se o projekt, který vznikl jako odpověď na otázky a nejasnosti spojené s problematikou příbuzenské pěstounské péče.

2.2 Projekt Pěstounská péče příbuzných

Projekt vychází z předpokladu, že příbuzenští pěstouni dokáží lépe definovat své potřeby a pojednává o takzvaném doprovázení před doprovázením. Centrum psychologické pomoci již v roce 2020 iniciovalo rozsáhlé výzkumné šetření, na kterém participovalo 169 příbuzenských pěstounských rodin, které tato příspěvková organizace působící v Moravskoslezském kraji doprovází. Tento výzkum byl podpořen Nadací Sirius a následně se celého šetření ujala společnost SocioFactor. Výsledkem šetření byla analýza potřeb pěstounů. (SocioFactor, Pěstounská péče příbuzných [online]) Výzkum probíhal v šesti etapách. V první etapě SocioFactor popisuje sekundární potřeby dětí a pěstounů podle vývojových etap dítěte.

Pěstouni před a těsně po přijetí dítěte potřebují dostatek ucelených informací, kontakt se zkušenými pěstouny, informace o výchovných přístupech a podporu a pomoc při kontaktu s biologickou rodinou. (Bubleová, 2014, s. 13-15) Děti naopak potřebují v první etapě podporu při přechodu do nového prostředí informace o procesu a pomoc při zpracování emocí. (Bubleová, 2014, s. 19-21) Výzkumný vzorek představovali příbuzenští pěstouni, přičemž přes 60 % to byli prarodiče dětí. 75 % pěstounů mělo v péči pouze jedno dítě. Skoro čtvrtina byla starší 65 let, tedy ekonomicky neaktivní lidé. Okolo 30 % pak představovali tety a strýcové, kteří jsou ekonomicky aktivní a mají své specifické potřeby. Z 80 % byly pečujícími ženy. V průměru se do pěstounské péče u vybraných pěstounů dostávaly děti ve věku čtyř let a nyní představuje průměrný věk dětí 11 let. 60 % pěstounů pečuje o dítě s partnerem. Pro příbuzenské pěstouny je typické nižší dosažené vzdělání, v 70 % se jedná o základní nebo vyučení v oboru. (MSK in SocioFaktor, 2021) Další čtyři fáze zahrnovaly pilotní kvalitativní rozhovory, skupinové a individuální rozhovory, kvantitativní výzkum a nakonec vypracování závěrečné zprávy. (SocioFaktor, 2021, s. 9-11)

Na základě zjištěných dat z výzkumu byly v závěru šetření identifikovány specifické potřeby příbuzenských pěstounů. Ty zahrnují jednotné informace o pěstounské péči při rozhodování o přijetí dítěte do péče, odbornou podporu v průběhu rozhodování, sjednocení přístupů a informací ze strany institucí, osvětu veřejnosti o příbuzenské pěstounské péči, podporu doprovázející organizace při výkonu pěstounské péče a zvýšenou podporu v krizových obdobích výchovy dítěte, finanční podporu, větší pravomoci bez souhlasu biologických rodičů, nastavení individuálního kontaktu s klíčovým pracovníkem, přizpůsobení povinného vzdělávání pracujícím a dlouholetým pěstounům, sdílení mezi příbuzenskými pěstouny a přípravu na budoucnost. Právě období ještě před a těsně po svěřením dítěte do pěstounské péče je pro pěstouny psychicky velmi náročné. Jako řešení se v rámci výzkumu nabízí doprovázení ještě před doprovázením. (SocioFaktor, 2021, s. 112-120)

Prostřednictvím vstupních informací o potřebách pěstounů byly v roce 2021 vytvořeny metodické materiály jak pro pečující osoby, tak pro lektory vzdělávacích kurzů. Ty by do budoucna mohly představovat oporu pro mnohé doprovázející organizace působící po celé České republice. V roce 2022 poté byly vytvořené materiály pilotně ověřeny v doprovázejících organizacích Moravskoslezského, Olomouckého, Jihomoravského a Pardubického kraje a kraje Vysočina. (SocioFaktor, Pěstounská péče příbuzných [online]) Zmíněné metodické materiály z projektu Pěstounská péče příbuzných slouží částečně jako inspirace při tvorbě tohoto projektu, proto v dalších odstavcích uvádím jejich podobu.

Vzdělávání je rozvrženo do 24 hodin, což je doba, která odpovídá dotaci povinného ročního vzdělávání. Tento celkový počet hodin je rozdělen na celkem čtyři skupinová nebo individuální setkání o čtyřech tématech, a také dvou osobních setkání pěstounů s lektory po třech hodinách. Zbylé dvě hodiny by pěstouni měli věnovat samostudiu. Obsahem prvního setkání by mělo být podání základních informací týkajících se sociálně-právní ochrany dětí a oblasti náhradní rodinné péče. Zároveň nesmí být opomenut fakt, že je to úvodní schůzka. Pokud se tedy jedná o skupinu, její členové by se měli navzájem představit a seznámit se s pravidly setkávání. V případě individuální formy je důležité navázat s pěstouny vztah a ujasnit si jejich očekávání. (Gocalová, 2023, s. 1-8)

Druhé setkání by mělo pokrýt téma citové vazby. Důležitým prvkem je ponechat dostatek času a prostoru sdílení zkušeností pěstounů. Není proto důležité věnovat se celému obsahu této problematiky, ale získat si důvěru pěstounů. Vhodnou pomůckou pro tuto lekci je imaginace, tedy konstruování modelových situací, znázornění zdravé citové vazby a poruchy attachmentu a následná reflexe, která by ostatně měla následovat po každé lekci. (Gocalová, 2023, s. 1-8)

Následuje třetí lekce s tématem identita. Jejím cílem je seznámit pěstouny se změnou původní struktury jejich rodinného života, která se s přijetím příbuzných dětí do péče pojí. Prarodiče či tety a strýcové náhle zastávají i roli rodičů. Může tedy docházet ke konfliktu v roli, kdy pěstouni neví, jak k dětem přistupovat. Úkolem lektorů ovšem není na tyto případné otázky dát jednoznačnou odpověď, naopak jako mnohdy vhodnější řešení se jeví otevření diskuse ve skupině. (Gocalová, 2023, s. 1-8)

Tématem čtvrté lekce je výchova. Obsahově pojednává zejména o potřebách dítěte, ať už naplněných nebo nenaplněných. Od toho se odvíjí chování dítěte. Pěstouni na setkání pracují s efektivními a neefektivními způsoby výchovy, učí se je rozeznat, popřípadě nahradit vhodnější metodou. Efektivním způsobem se rozumí výchova, která dítě učí slušnému chování, odpovědnosti, samostatnosti, sebejistotě, udává hranice a podporuje pozitivní vztahy dítěte. Naopak neefektivní formu představuje ukládání trestů. Tresty reagují na problémy až zpětně, ale neslouží jako prevence jejich vzniku, stejně tak nepředkládají dítěti představu o správném a očekávaném chování, naopak pouze ukládají sankce za to nevhodné. To mohou dokonce podpořit v případě, že dítě vnímá tento způsob jako získání si pozornosti pěstounů. Lektori mohou využít praxe pěstounů a vysvětlovat si dané způsoby na konkrétních situacích. (Gocalová, 2023, s. 1-8)

Výše zmíněné osobní setkání s lektory mohou probíhat i formou návštěvy v domácnosti pěstounů, doporučuje se tak učinit po druhém a čtvrtém setkání. Metodika nabízí i řadu

vhodných pomůcek pro doplnění témat jednotlivých setkáních jako například přílohy s nabídkami aktivit vztahujících se k daným tématům, odkazy na videa a filmy. V závěru nabízí dotazník zajišťující zpětnou vazbu zúčastněných. (Gocalová, 2023, s. 1-8)

3 Propojení s teoriemi sociální práce a etické hledisko

Sociální práce je podle Navrátila (2001, s. 21) jak uměním, tak vědou. Uměním proto, že sociální pracovník musí chápat potřeby klientů a být schopen jim pomoci takovým způsobem, aby se nestali na jeho pomoci závislí. Vědou naopak proto, že se v praxi opírá o řadu teorií a další teorie také vytváří. Sociální práce je transdisciplinární obor, což znamená, že se v něm prolínají poznatky z dalších oborů jako je sociologie, psychologie, právo, etika, filozofie a pedagogika. (Navrátil, 2001, s. 21) Na rozdíl od ostatních disciplín klade důraz na podporu sociálního fungování klienta. Koncept sociálního fungování je založen na představě, že člověk je neustále v kontaktu s prostředím, ve kterém žije. To na něj klade určité nároky v podobě sociálních norem a očekávání společnosti. Člověk na ně musí reagovat. Pokud není schopen odpovídat požadavkům, vzniká nerovnováha a problém. V situaci, kdy jedinec není schopen svůj problém sám řešit, nastupuje sociální pracovník jako prostředník interakce mezi způsobilostí klienta a očekáváním prostředí. (Navrátil in Matoušek, 2013, s. 227) Profesionalita sociálního pracovníka spočívá ve schopnosti využívat v praxi teoretického zázemí. Každá teorie má svá specifika, kterými určuje, co a proč se má dělat. (Navrátil, 1998, s. 6) S projektem je úzce provázaná teorie vazby, teorie rolí a psychodynamická teorie.

Vzdělávání je koncipováno na základě potřeb dítěte v péči příbuzenského pěstouna a pěstounů samotných. Pro lepší orientaci existuje hierarchizace lidských potřeb, jejímž autorem je americký psycholog Abraham Harold Maslow. Potřeby rozdělil celkem do pěti skupin a znázornil je pomocí pyramidy. Vespod pyramidy stojí nejširší složka, základní fyziologické potřeby. Ty zahrnují jídlo, pití, spánek, sexuální potřeby atd. a teprve na základě jejich uspokojení můžeme naplňovat potřeby vyšší. V praxi to znamená, že pokud člověk strádá, například hladem, nebude mít dostatek energie a motivace k tomu, aby se vzdělával. V případě neuspokojení těchto potřeb jsou vyšší potřeby upozaděny. (Maslow, 1943, s. 4-10)

Nad fyziologickými potřebami stojí potřeba bezpečí. Ta se odráží na našem chování. Pokud například dítě v rodině zažívá hádky, nedůstojné zacházení, neustálé trestání nebo prostou absenci rodičovské lásky, je třeba se na tuto potřebu orientovat. Také dítě, které se ocitá v novém prostředí, neznámé situaci a s tím spojené nejistotě, s čímž se setkáváme právě při umístění dítěte do pěstounské péče, potřebuje osobu, na kterou se může spolehnout. (Maslow, 1943, s. 4-10)

Další vrstvu pyramidy tvoří potřeba lásky a sounáležitosti. Každé dítě chce pocítovat lásku a vědět, že někam patří, ať už v rámci rodiny nebo skupiny přátel. (Maslow, 1943, s. 4-10)

Dále zde figuruje potřeba uznání. Ta představuje touhu po dosažení jak úspěchu, tak prestiže, respektu a uznání od ostatních. Naplněním této potřeby dosahuje dítě vyššího sebevědomí, sebedůvěry, schopnosti a pociťuje větší hodnotu. (Maslow, 1943, s. 4-10)

Po uspokojení již zmíněných potřeb se dostáváme k potřebě nejvyšší, seberealizaci. Jedná se o rozvoj osobnosti v nejrůznějších oblastech závislejících na zájmech a schopnostech jedince. (Maslow, 1943, s. 4-10)

3.1 Teorie vazby

Pro téma této práce je stěžejní teorie vazby. Vazbu v této teorii vnímáme jako vztah jedince k blízké pečující osobě, který nám přináší pocit jistoty. Vytvoření takového vztahu má několik spouštěčů. U novorozence to je kontakt matky po porodu, v průběhu dětství se však může jednat o emocionální prožití bezpečné vazby. Tuto teorii na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století formuloval John Bowlby, ten své studie provázal s Robertsonem a soustředil se na reakci dětí odloučených od rodičů. Ainsworthová později experimentovala s vlivem separace dětí od matek na jejich explorační chování. V průběhu života dítěte dochází ke vzniku hierarchie vazeb, který je podmíněn navazováním různých druhů vazeb s lidmi. Lidský mozek je schopen psychické rezonance v interpersonálním kontaktu, díky čemuž jsou na sebe lidi neustále napojeni. Samozřejmě jsou lidé, jejichž přítomnost spíše vyhledáváme, jelikož jsme k nim emočně připoutáni. (Matoušek, 2013, s. 46-47) Děti v pěstounské péči jsou od svých nejbližších osob odděleny, což v nich vyvolává smutek, strach a nejistotu. Zejména v období do tří let věku dítěte je velmi posílena vazba na primární pečující osobu. Dítě, které bylo svěřeno do náhradní rodinné péče, byť se v rámci projektu jedná o péči příbuzenskou, má tuto vztahovou vazbu narušenu. Takové dítě se může v budoucnu vyhýbat sociálním interakcím, nebo naopak nepřiměřeně navazovat vztahy k cizím lidem. Dle Bowlbyho (s. 308) jsou poruchy vazebného chování důsledkem nedostatečné péče matky, popřípadě narušením jejího vzorce, nebo péče neustále se střídajících pečujících osob v životě dítěte. Méně časté jsou poruchy způsobené nadměrnou péčí matky, která za dítě přebírá veškerou iniciativu a zaplavuje ho láskou. Matoušek (2013, s. 47) dále uvádí, že k navázání pozitivní citové vazby s pěstounem slouží terapeutické rodičovství, které pomáhá pracovat s působením předchozí pečující osoby.

3.2 Teorie rolí

Teorie rolí je vystavěna na principu, že lidé ve společnosti zaujímají určité pozice, s nimiž se pojí očekávaná jednání. Role mohou být vrozené (pohlaví), získané (vzdělání), nebo vnucené (nezaměstnanost). Robert Merton se zabýval rolovými konflikty, které nastávají v případě, že očekávané jednání související s konkrétní pozicí není v souladu s očekáváním ostatních lidí. Konflikt může nastat, pokud člověk vykonává více nekompatibilních rolí, nebo vůči roli nejsou shodná očekávání, není jistý obsah role, nebo není nositel role dostatečně kompetentní pro její výkon. (Navrátil, 2001, s. 88) Příbuzenští pěstouni se dostávají do nejednoho rolového konfliktu. Prarodiče musí náhle obsadit pozice rodičů, s čímž se pojí rozšíření jejich kompetencí. Najednou už nemohou být pouze v roli prarodiče, ale jsou nuceni řádně se o dítě starat, vychovávat ho a dbát na jeho zdravý psychosociální vývoj. Zároveň jsou si vědomi toho, že jejich biologičtí rodiče tu stále jsou a mají na dítě také vliv. Vzdělávání příbuzenských pěstounů slouží k získání kompetencí v péči o dítě a nabytí jistoty v roli náhradního rodiče.

Podle Ervinga Goffmana se role pojí se sociálním statutem a je ztvárněna na základě očekávání společnosti. Naše chování regulujeme tak, aby odpovídalo očekávání. (Navrátil, 2001, s. 218) Kolem třetího roku věku se dítě učí přijímat role v rodině a všímá si odlišných náplní role rodičů, prarodičů a příbuzných. Stejně tak se identifikuje se způsobem, jakým se chovají členové rodiny k cizím lidem a věcem. Při dětských hrách napodobují matku, otce, učitele, doktora a pojetí jejich role lépe ukotvují. (Matějček, 1986, s. 50-51)

Tento projekt se pohybuje na mikro a mezzo úrovni sociální práce, konkrétně je aplikovatelný v sociální práci s jednotlivcem a skupinou. Pakliže by se vzdělávací kurzy příbuzenských pěstounů zavedly ve více doprovázejících organizacích a pokryly by tak několik krajů České republiky, pohybovali bychom se na makro úrovni.

3.3 Poradenský přístup

Vzdělávání příbuzenských pěstounů je v širším pojetí provázáno s poradenským paradigmatem, jedním ze třech malých paradigmat, jejichž autorem je Malcolm Payne. Jedná se o odlišné přístupy v sociální práci, které vykrytalizovaly ve 20. století:

- reformní paradigma – reforma společenského prostředí
- terapeutické paradigma – terapeutická pomoc
- poradenské paradigma – sociálně právní pomoc (Payne, 2014)

Poradenský přístup je také provázán s tématem projektu. Cílem tohoto přístupu je, aby klienti byli schopni zvládat problémy a měli dostupné informace a povědomí o službách, to vše poskytováním kvalifikovaného poradenství. Přístup klade důraz na osobní růst a seberealizaci klienta. (Navrátil in Matoušek, 2013, s. 103) Co se týče odborného sociálního poradenství, pomoc je směřována lidem při řešení jejich konkrétních problémů. Její součástí je i terapeutická činnost. Odborné poradenství užívá speciální postupy, které ovlivňují uvažování člověka v obtížné situaci, kterou není schopen řešit vlastními silami. (Hartl in Matoušek, 2013, s. 84-85) Pěstouni se v rámci kurzů dozvídají potřebné informace o specifikách a problematických tématech příbuzenské pěstounské péče, nachází oporu v sociálních pracovnících a jsou seznamováni s výchovnými metodami, ve kterých naleznou oporu při řešení každodenních problémů souvisejících s péčí o dítě.

3.4 Psychodynamická teorie

Do jisté míry se vzdělávání pěstounů opírá o psychodynamickou teorii, zejména co se týče obranných mechanismů, existence vědomí a nevědomí a vývojových stádií dítěte. Těmito tématy obohatil psychologii Sigmund Freud. Jedná se o intrapsychické procesy odehrávající se v člověku. (Navrátil, 2001, s. 35) Obranné mechanismy jsou strategie působící na nevědomé úrovni, které lidem pomáhají zvládat určité situace vyvolávající úzkost a vyrovnávat se s nimi. Mechanismy mohou představovat vytěsnění, sublimaci, opačné reagování, identifikaci, regresi, útěk do fantazie, chybné úkony, racionalizaci a noční snění. (Drapela, 2021, s. 26) Vědomí je aktuálně prožívaná část psychiky. Nevědomí naopak zůstává skryto a obsahuje témata, mnohdy bolestná, která se snažíme upozadit. Nevědomé procesy mají tendenci prostupovat do vědomí, podle Freuda zapříčiňují vznik neuróz. (Navrátil, 2001, s. 35) Dítě v pěstounské péči má za sebou spoustu často nezpracovaných témat, která se mohou objevit kdykoliv v průběhu jeho života a se kterými je třeba následně pracovat. Projekt se mimo jiné zaměřuje na vzdělávání v oblasti poruchy vazby, chování a práce s emocemi, které jsou s psychodynamickými procesy úzce provázány.

Freud (dle Drapela, 2021, s. 25-26) dále rozlišuje pět vývojových stádií dítěte, na základě kterých dochází k uspokojování potřeb. Jedná se o stupně psychosexuálního vývoje, přičemž pro každý je typický význam prožívání určité tělesné oblasti. Pro počáteční stádia je typický vztah k erotogenním zónám. Stádia jsou následující: orální, anální, falické, latentní a genitální. Orální fáze je spojena s oblastí úst, tedy zejména přijímáním potravy, sáním a polykáním. Jakmile je dítě od matky odstaveno, tato zóna se pro něj stává zdrojem bolesti.

Anální fáze se váže na vyprazdňování a výchovu k dodržování hygieny. Pro falické stádium je typická oblast genitálií, kterou provází komplexy a následná identifikace s rodičem stejného pohlaví. Dítě zkoumá vlastní pohlavní orgány a vytváří sexuální fantazie. V latentní fázi se orientace dítěte přesouvá na jeho sociální prostředí a nakonec ve fázi genitální dítě završuje svůj psychosexuální vývoj a navazuje intimní vztahy. Toto konečné stádium je vstupem do dospělosti.

3.5 Systémová teorie

Systémem máme na mysli souhrn prvků, které existují ve vzájemných vztazích. Systémové teorie pak značí způsob myšlení, kdy zkoumané jevy vnímáme jako soubor vnitřních a vnějších souvislostí. Systémový přístup známe již v kontextu vědy a filozofie, obecnou teorii systémů uvedl ve čtyřicátých letech 20. století Karl Ludwig von Bertalanffy. Oproti dřívějšímu chápání respektuje vazby mezi jednotlivými prvky, zároveň je však vnímá jako součásti celku. (Malý a Vitek in Smutek, 2013, s. 37)

Sociální pracovník proto musí věnovat pozornost také změnám v sociálním prostředí, které systém obklopuje. Lidem podle Pincuse a Minahanové pomáhají tři druhy systémů: neformální nebo přirozené (rodina, přátelé, kolegové), formální (členské organizace podporující zájmy členů) a společenské (nemocnice a školy). (Smutek, 2013, s. 39)

Systémové teorie představují pro sociální práci přínos v podobě výčtu systémů, ve kterých jedinec funguje. Jedná se o mikro-, mezo- a makrosystémy zahrnující podle velikosti struktury jednotlivce, skupinu a komunitu. Druhým přínosem může být charakteristika interakcí mezi systémy. Za předpokladu, že mezi systémy dochází ke vzájemným transakcím, vymezují Dubois a Krosgrud Miley vstupy (zdroje jednoho systému vysílané vůči jinému systému), zpracování (získané informace ze systému), výstupy (reakce přijímajícího systému na danou informaci) a zpětnou vazbu (reakce vysílajícího systému na získané výstupy). (Janebová, 2014, s. 101-104)

Vstupem v tématu vzdělávání příbuzenských pěstounů může být nedostatek ucelených informací týkajících se náhlého svěření dítěte do péče. Doprovázející organizace získané informace zpracuje analýzou potřeb příbuzenských pěstounů, na základě které poskytuje pěstounům vzdělávání v určitých tématech. Pěstouni podávají zpětnou vazbu v podobě reflexe na vzdělávacích kurzech.

3.6 Etické hledisko

Sociální pracovníci v praxi narážejí na spoustu etických problémů a dilemat, kterým je třeba věnovat pozornost. Banksová (dle Nečasové, 2003, s. 24) uvádí, že etické problémy vznikají, když je zcela zřejmé, jaké rozhodnutí by měl sociální pracovník učinit, ale udělení takového rozhodnutí se mu přičí. Naopak etická dilemata nastávají tehdy, když má před sebou sociální pracovník dvě nebo více nevhodných možností představujících konflikt morálních principů. Etický kodex sociálních pracovníků nám říká, že sociální práce je založena na hodnotách sociální změny, sociální rovnosti, lidské důstojnosti a mezilidských vztazích. Zároveň má sociální pracovník etickou zodpovědnost vůči klientovi sociální služby, zaměstnavateli, kolegům, profesi, odbornosti a společnosti. Etický kodex je předpokladem profesionálního výkonu sociální práce. (Etický kodex, s. 1-5) Etickým dilematem sociálního pracovníka v doprovázející organizaci může být, do jaké míry může zasahovat do kontaktu dítěte v příbuzenské pěstounské péči s jeho biologickými rodiči.

4 Propojení tématu s metodami a technikami sociální práce

Samotné vzdělávání příbuzenských pěstounů řadíme mezi metody sociální práce. Ať už se jedná o workshopy, e-learningové kurzy, pobytové kurzy apod. Pro účely projektu se ale v této kapitole zaměříme na další metody a techniky sociální práce, které se vzděláváním úzce souvisejí. Klíčovou metodou je sociální práce s rodinou a sociální práce s jedinci ve skupinách. Přiblížíme si také rodinnou a případovou konferenci, které mohou být vhodnými doplňky při práci s pěstounskými rodinami, a trauma-informovaný přístup.

4.1 Sociální práce s jedinci ve skupinách

Skupinovou sociální práci řadíme k tradičním metodám sociální práce. (Navrátil, 2001, s. 125) Skupina je vnímána jako sociální systém a spadá do oblasti mezo sociální práce, tedy stojí mezi jednotlivcem a makrosystémem. Klade důraz na vztahy mezi jednotlivci a skupinami a stejně tak na závislost mezi skupinou a jejím okolím. Při práci se skupinou je třeba využít nejen její dynamiky, ale také zohlednit důležitost vztahů, které mají členové mimo skupinu. (Havránková in Matoušek, 2003, s. 155-156) Má značnou výhodu v podobě sdílené zkušenosti členů skupiny, která představuje prostředek k dosažení změny. Sdílená zkušenost napomáhá ke

zlepšení sociálního fungování jedince a prevenci či dovednosti lépe zvládat jak osobní, tak skupinové problémy. (Nedělníková in Matoušek, 2013, s. 290-291) Ve skupině se členům nabízí možnost mluvit o starostech, které se zdají být nesdělitelné ostatním. Jedinec tak překonává své bariéry v komunikaci otevíráním citlivých témat a v osobním životě s nimi pak umí lépe pracovat. (Havránková in Matoušek, 2003, s. 154-156) Příbuzenští pěstouni budou v rámci projektu vzdělávání skupinově, tudíž se na ně vztahují všechna zmíněná pozitiva.

Ještě před zahájením práce se skupinou je třeba zamyslet se nad jejím plánováním. Důležité otázky jsou, kdo bude jejími členy, kolik jich bude, jak dlouho budou realizovaná setkávání skupiny, které metody a techniky bude sociální pracovník při práci se skupinou používat, a z jakých zdrojů bude při organizování setkání čerpat. (Navrátil, 2001, s. 127-128)

Toseland a Rivas (dle Nedělníková, 2013, s. 291) rozlišují pět typů skupin: podpůrné, vzdělávací, skupiny zaměřené na růst, terapeutické a socializační. Cílem podpůrných skupin je pomoci člověku čelit nepříznivé životní situaci. Sociální pracovník zde figuruje jako facilitátor rozvíjející podporu ve skupině, jejíž členové sdílí zkušenost. Vzdělávací skupiny získávají poznatky prostřednictvím přednášek, workshopů, diskusí. Sociální pracovník je zde učitelem a udává hranice diskuse, díky níž se mají účastníci zájem rozvíjet. Skupiny zaměřené na růst rozvíjí potenciál členů, kteří sami chtějí skupinu využít k osobnímu růstu. Terapeutické skupiny se soustředí na změnu chování. Sociální pracovník tu zastává autoritu, členové skupiny mají společný cíl, a sice zbavit se problému. Nakonec socializační skupiny cílí na zlepšení sociálních a komunikačních schopností. Sociální pracovník zde působí jako koordinátor aktivit, které členy spojují. (Nedělníková, 2013, s. 291)

Při práci se skupinou se využívá již zmíněná skupinová dynamika. Podle Shulmana (2009, s. 286-292) jsou základní prvky vzájemné pomoci ve skupině:

- sdílení informací – jednoduchý způsob, jak podpořit jeden druhého prostřednictvím předávání životních zkušeností;
- dialektický proces – vzájemně podpůrný proces, kdy každý člen diskuse sdělí své názory a setkává se se zpětnou vazbou. Dotyčný může být konfrontován, rozdíly v názorech by však měly posloužit k dalšímu učení;
- otevírání témat, která jsou tabu – členové do skupiny přinášejí normy chování a tabu. Může se jednat o témata smrti, sexu, závislosti apod. Sociální pracovník pomáhá klientům budovat nové normy a prolomit tabuizovaná témata, aby s nimi mohli dále pracovat.

- fenomén „všichni jsme na jedné lodi“ – ten ukazuje členům skupiny, že na své problémy a pocity nejsou sami. Zjišťují, že jejich situace není bezvýchodná, a to jim umožňuje efektivněji problémy řešit;
- rozvíjení univerzální perspektivy – proces, kdy členové skupiny začínají vidět své problémy v širším sociálním kontextu a nevztahují si je příliš na sebe;
- vzájemná podpora – ta nastává, když skupinová kultura podporuje empatii a emoční podporu mezi členy navzájem. Ve skupině se jim navíc může dostat většího pochopení a podpory než ze strany sociálního pracovníka, roli zde hraje i počet empatických členů;
- požadavek vzájemnosti – ten značí, že si členové skupiny pomáhají a zároveň kladou požadavky a mají určitá očekávání týkající se osobního chování. Očekávání skupiny může posloužit jako motivace;
- řešení jednotlivých problémů – skupina může být i místem, kde dochází k řešení problému konkrétního člena. Výhodou však je, že i přesto takto dostává pomoc spousta členů, kteří mají s podobnou záležitostí také zkušenost. Jedná se tedy i o formu sebe pomoci. (Shulman, 2009, s. 286-292)

4.2 Sociální práce s rodinou

Rodina je základní sociální skupina. Je provázána specifickými vztahy, soužitím, společným fungováním, očekáváními a plánováním budoucnosti. (Matějček in Mátel, 2019 s. 20) Již od pradávna představuje zdroj podpory jedinců. Sociální pracovník při práci s rodinami musí znát jejich hodnotové nastavení a kulturní orientaci, zejména co se týče rodin odlišného etnika. Mnohdy je poněkud náročné sloučit rozlišné zájmy členů rodiny a dochází k osobním nebo generačním konfliktům. Transgeneračními vazbami se přenáší očekávání z původní rodiny do nově vzniklé rodiny. V nové rodině může dojít k nápravě, nebo naopak prohloubení dětských traumat, nejčastěji se jedná o odmítnutí nebo opuštění jedince. V rodině každý zastává určitou roli, se kterou se pojí očekávání, a také způsob interakce s ostatními. Sociální pracovníci naráží na neochotu rodin své konflikty naplno otevírat. (Matoušek, 2003, s. 183-188) Rodina by neměla cílit na změnu, dokud nebude možné ji bezpečně zvládnout. (Nichols a Schwartz in Matoušek 2003, s. 189) Sociální pracovník by měl být schopen rodině aktivně naslouchat a projevit dostatek empatie, aby se vcítil do vnímání jejich situace. Rodině by měl být poskytnut prostor pro pojmenování problému. Při hodnocení funkčnosti rodiny pracovník přihlíží k hodnotám a kultuře rodiny, uspokojení základních potřeb členů rodiny, stavu domácnosti,

funkčnosti rodičovského systému, hodnocení vývoje dětí, ostatním významným vazbám v rodině, zaměstnání rodičů, stylu komunikace v rodině apod. (Matoušek, 2003 s. 192-193)

Přestože téma projektu pojednává o vzdělávání příbuzenských pěstounů, sociální pracovník musí mít kompetence potřebné při práci s rodinou. V rámci projektu jsou příbuzenským pěstounům předávány potřebné informace, které jim pomohou lépe zvládat obtíže spojené se svěřením dítěte do péče. Témata se týkají praktických dovedností, které mohou za využití skupinové dynamiky zdokonalit, stejně tak jako sdílet své zkušenosti a způsoby osvědčených řešení. Společně s probíranými tématy lekcí může sociální pracovník vedoucí kurz nabídnout pěstounům možnost uspořádat případovou nebo rodinnou konferenci, popřípadě rodinnou terapii.

Rodinná konference je setkání rodinných příslušníků a dalších osob, které mohou pomoci nalézt vhodné řešení problému. Tato metoda podporuje a zplnomocňuje rodinu, aby byla schopná využít svoji kapacitu, vnitřní zdroje a vlastními silami se dopracovat k řešení. Můžeme ji svolat vždy, když je dítě ohroženo nebo v rodině nastaly problémy a účastníci mají zájem je řešit. (MPSV, 2015, s. 9-15) Při setkání se klade důraz na nejlepší zájem dítěte, které se také zapojuje do procesu rozhodování. Dítě je důkladně seznámeno s rodinnou konferencí a jejím průběhem a samo si určí, koho by na setkání chtělo mít, co by jim chtělo říct a co by chtělo vyřešit. (Maňková, 2019) Výhodou je možnost rozhodnout o problému dříve, než rozhodne někdo zvenčí. Setkání provází koordinátor, který však do samotného procesu nevstupuje, není-li to zapotřebí. Jednáním dochází k posílení soudržnosti rodiny a zároveň tím, že se ke stanovení cíle dopracovali účastníci sami, se pro ně stává splnitelnějším. Cíl představuje oporu pro následné kroky rodiny. (MPSV, 2015, s. 9-15) V příbuzenské pěstounské péči může rodinná konference být vhodným prostředkem pro vytvoření pravidel při setkávání dítěte s jeho biologickými rodiči, popřípadě k řešení problémového chování dítěte.

Další alternativou je nabídka využití případové konference. Tento koncept vznikl již před rodinnou konferencí. Obě sdílí stejný princip. Hlavním rozdílem mezi nimi je, že výstupem případové konference je individuální plán péče, který je koordinovaný a průběžně vyhodnocovaný. Účastníky nemusí být nejbližší osoby, ale například i škola, lékař, terapeut, policie, orgán sociálně-právní ochrany dětí apod. Setkání provází facilitátor, který je zodpovědný za jeho průběh a ovlivňuje směr ke konkrétnímu výsledku, kdežto u rodinné konference ani nemusí být přítomen a samotná rodina je tvůrcem řešení. (MPSV, 2011, s. 9-17) Případová konference je navíc právně ukotvena, je jedním z opatření sociálně-právní ochrany dítěte a může ji svolat obecní úřad obce s rozšířenou působností. (§10 odst. 3 písm. e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

4.3 Trauma-informovaný přístup

V oblasti náhradní rodinné péče je trauma důležitým tématem. Trauma je kombinací dvou složek – vnější události a vnitřního prožitku. Zvnějšku je to pak nebezpečí, které jedince ohrožuje na zdraví, popřípadě životě. Na nebezpečí reaguje prostřednictvím emocí jako je strach, bezmoc, hrůza. (Cairns, 2013, s. 109) Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA, dle Klepáčová, Krejčí, Černá, 2020, s. 22-24) ještě doplňuje třetí složku, kterou je dopad na jedince. Jedná se o nepříznivé následky, které se mohou objevit bezprostředně po prožití traumatu nebo s časovým odstupem. K následkům řadíme potíže s navazováním a udržováním sociálních vztahů, zvládnání kognitivních procesů, regulaci chování a emocí a neschopnost zvládat běžný stres.

Trauma-informovaný přístup se vyvíjel v posledních třiceti letech z různých proudů myšlení. Dnes se již uplatňuje v nejrůznějších službách, zejména v oblasti duševního zdraví, péče o rodinu, závislostí apod. (Wilson in Klepáčová, Krejčí, Černá, 2020, s. 14) Přístup spočívá v poskytnutí informací o traumatech osobám trvale pečujícím o děti. Bývá součástí obsahu vzdělávacích lekcí a slouží jako prevence vzniku opětovného traumatu. (Sullivan, Murray, Ake, 2016, s. 47) Podle SAMHSA je vystavěn na šesti hlavních principech: bezpečí, důvěryhodnosti a transparentnosti, možnosti volby, spolupráci, zmocnění a respektu k odlišnosti. Pakliže se člověk nachází v bezpečném prostředí, snáze navazuje vztah důvěry s pomáhajícím pracovníkem. Zároveň je důležité, aby na něj bylo pohlíženo jako na spoluúčastníka při řešení problému. Obě strany tedy spolupracují a zaměřují se na silné stránky klienta, které představují základ pro následnou práci a zamezují vzniku závislosti na službách. Možnost volby napomáhá k samotné spolupráci. Nakonec neméně důležitý princip respektu k odlišnosti, který říká, že ke klientovi přistupujeme vždy individuálně, bez předsudků a s ohledem na jeho odlišnosti. (Klepáčová, 2020, s. 50-52)

Pěstouni by měli získat potřebné informace a umět je aplikovat při pochopení dítěte. Burns (dle Sullivan, 2016, s. 48) uvádí, že děti, na kterých bylo páčáno domácí násilí, byly zanedbávané, nebo například sociálně deprivované, jsou ohroženy ve svém zdravém vývoji. Vykazují problémy ve zvládnání svých emocí, chování a vytváření vztahů. Dle Henryho a Sloanea (dle Sullivan, 2016, s.48) je třeba si uvědomit, že chování dítěte je důsledkem jeho zkušeností z dětství a vyrůstání v nevhodném prostředí. Úkolem pěstounů je navazovat bezpečné vztahy a poskytnout prostoru pro práci s emocemi.

5 Propojení tématu se sociální politikou

5.1 Principy sociální politiky

Sociální politika je vystavěna na pěti základních principech: sociální spravedlnosti, sociální solidaritě, ekvivalenci, subsidiaritě a participaci. Sociální spravedlnost se opírá o pravidla, podle kterých jsou ve společnosti přerozdělovány příjmy, bohatství a příležitosti mezi jednotlivé subjekty sociální politiky. (Krebs, 2015, s. 27-28) V oblasti vzdělávání pěstounů tento princip zastává především vzdělávací povinnost v časové dotaci dvaceti čtyř hodin za rok, svobodnou volbu témat vzdělávání, popřípadě doporučení odborníka. Dále také možnost účasti na pobytových vzdělávacích akcích hrazených ze státního příspěvku při výkonu pěstounské péče.

Princip sociální solidarity vyzdvihuje vzájemnou podporu a sounáležitost mezi lidmi. Souvisí s utvářením a redistribucí životních podmínek a prostředků subjektů sociální politiky s cílem naplnit ideu sociální spravedlnosti. Podmínkou je nutná harmonická spolupráce mezi lidmi. (Krebs, 2015, s. 31-32) Ve vzdělávacích kurzech lze tento princip vidět například v podobě sdílení zkušeností a podpory ze strany ostatních pěstounů.

Dalším principem je ekvivalence. Ten se rozchází s principem sociální solidarity, a to zejména ve vnímání rovnocenné redistribuce prostředků sociální politiky. Rozdělování statků přitom závisí na výkonu a odvedené práci jednotlivce. (Krebs, 2015, s. 34-35) U vzdělávání pěstounů se užívá tohoto principu například v podobě všem identické hodinové dotaci, výši příspěvku a bezplatného poradenství.

Subsidiarita podtrhuje individuální přístup k člověku. Zároveň ho však chápe jako součást celku, společnosti. Podle tohoto principu by každý jedinec měl pomoci nejprve sám sobě, poté svým blízkým, protože lidé vůči sobě mají vzájemnou odpovědnost. Teprve pokud si nejsou schopni pomoci vlastními silami, mohou se obrátit na vyšší instituce a stát. (Krebs, 2015, s. 37) Tady může být příkladem zpětná vazba ze strany pěstounů, díky které mohou být obsahy vzdělávacích kurzů případně přepracovány na míru potřebám klientů, dále také sdílení zkušenosti ve vzdělávací skupině.

Princip participace znamená možnost podílet se na sociální politice. Jedná se o dlouhodobý proces, kdy člověk přechází od pasivního přijímání opatření sociální politiky k aktivnímu zapojení se do jejich tvorby a realizace. (Krebs, 2015, s. 38-39) Příkladem může být povzbuzování klientů ke sdílení svých potřeb, názorů a postojů v průběhu kurzů. Jako velmi

důležitý princip v oblasti pěstounské péče vnímám princip solidarity, protože právě sdílenou zkušeností si mohou být pěstouni velmi nápomocní.

5.2 Funkce sociální politiky

Funkce sociální politiky vznikaly postupně v závislosti na problémech vyvstávajících ve společnosti. Jsou vzájemně provázané, ucelené a působí na celou společnost. Krebs klasifikuje funkce: ochrannou, rozdělovací a přerozdělovací, homogenizační, stimulační a preventivní.

Ochranná funkce zmírňuje nebo odstraňuje následky již vzniklých sociálních událostí, tedy znevýhodnění jedince nebo sociální skupiny vůči ostatním. (Krebs, 2015, s. 57) Vzdělávání pěstounů je obsahově zaměřeno na rodinné a výchovné problémy týkající se poruchy vazby, identity, hranic ve výchově, pout mezi pěstounem a dítětem, agresivity, delikvence a podobně. Pěstouni se tak učí, jak s problémy pracovat, nebo jim dokonce předcházet.

Rozdělovací a přerozdělovací funkce odpovídá na otázku co, jak, komu, za co a podle čeho rozdělovat. Přerozdělení pak znamená úpravu prvotního nedokonalého či nespravedlivého rozdělení. (Krebs, 2015, s. 57-59) Pěstounům jsou rozdělovány prostředky sociální politiky, díky kterým se mohou řádně starat o dítě a realizovat se v oblasti pěstounské péče.

Homogenizační funkce se snaží o docílení stejnorodosti životních podmínek jednotlivců a skupin ve společnosti. Cílem je poskytnutí stejných příležitostí ke vzdělání, práci, péči o své zdraví, a naopak zamezení vzniku rozdílů mezi lidmi. (Krebs, 2015, s. 62) Do vzdělávání pěstounů se tato funkce promítá už jen udělením možnosti a zároveň povinnosti vzdělávání.

Stimulační funkce podporuje žádoucí sociální chování jedinců a sociálních skupin v nejrůznějších oblastech sociální politiky. (Krebs, 2015, s. 62-63) Pěstouni jsou za podpory odborníků motivováni k tomu, aby chtěli problémové situace řešit a hlavně aby věděli, jak na to.

Preventivní funkce se snaží v co největší míře zabránit vzniku škod a nepříznivých sociálních situací. (Krebs, 2015, s. 63) Tím, že se pěstouni vzdělávají, eliminují vznik nežádoucího rizikového chování dětí. Učí se, jak s problémy a tématy pracovat, mají možnost využít konzultace s odborníky, terapeutických setkání s ostatními pěstouny nebo dětských terapeutických skupin.

5.3 Státní sociální podpora náhradních rodin

„Rodina je souhrnem společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi nebo jednoho rodiče s dítětem nebo dětmi.“ (Krebs, 2015, s. 381) Je základem každého státu, a proto také spadá pod jeho ochranu. Rodinná politika představuje soubor opatření na podporu rodiny. Cílem je vytvořit pro rodinu příznivé podmínky a umožnit tak jejím členům vést řádný život a uskutečňovat jak partnerské, tak rodičovské plány. S ohledem na nároky trhu práce pomáhá rodičům také skloubit rodičovství a péči o nezaopatřené děti. Hlavním principem rodinné politiky je autonomie a svoboda rodiny. (Duková, 2013, s. 272-275) Státní sociální podpora též náleží náhradním rodinám. Jednou ze základních dávek státní sociální podpory, které nejsou závislé na příjmu, jsou dávky pěstounské péče. (Krebs, 2015, s. 381)

Nezprostředkovaná pěstounská péče zajišťuje pečujícím osobám nově od 1. ledna 2022 příspěvek při pěstounské péči. Ten se na rozdíl od dosavadní odměny pěstouna nepovažuje za příjem z pracovní činnosti. Z toho vyplývá, že se z příspěvku neodvádí sociální a zdravotní pojištění, nemohou se z něj odvádět daně, uplatňovat sleva na daních ani se nezapočítává doba výkonu pěstounství do důchodového pojištění. To znamená pro mnohé příbuzenské pěstouny řadu komplikací, zejména pokud jsou z důvodu pěstounství časově omezeni ve výkonu pracovní činnosti. Potýkají se se strachem, nejistotou a obavami spojenými s finančním zajištěním. (Kučerová, 2023, s. 31-40) Pečující osoba na něj má nárok i v případě, že neměla nárok na zaopatřovací příspěvek, nebo o něj nepožádala, ale o dítě pečovala nezprostředkovanou formou po dobu, kdy mělo nárok na úhradu potřeb. Stejně tak na tento příspěvek vzniká nárok, pokud dítě po dosažení zletilosti nemá z důvodu pobírání důchodu nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. (MPSV, 2024; §47ja zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí) Celková výše příspěvku závisí na násobku životního minima – ten je například pro prarodiče nižší z důvodu vyživovací povinnosti vůči vnoučatům, počtu dětí a jejich zdravotním stavu. (§910 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku)

	1 dítě	1 dítě ve stupni závislosti I	2 děti	3 děti	1 dítě ve stupni závislosti II-IV	Za každé další dítě
Tety, strýcové, zletilí sourozenci a osoby blízké	2,3 x životní minimum (ŽM) 8 878 Kč	2,3 x ŽM 8 878 Kč	2,3 x ŽM x 2 17 756 Kč	2,3 x ŽM x 3 26 634 Kč	5,5 x ŽM 8 878 Kč	+ 2,3 x ŽM + 5,5 x ŽM (v případě stavu závislosti III nebo IV)
Prarodiče	1,8 x ŽM 6 948 Kč	1,8 x ŽM 6 948 Kč	1,8 x ŽM x 2 13 896 Kč	1,8 x ŽM x 3 20 844 Kč	5,5 x ŽM 21 230 Kč	+ 1,8 x ŽM + 5,5 x ŽM (v případě stavu závislosti III nebo IV)

Tabulka 2: Odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči.

Příbuzenským pěstounům a dětem jim svěřeným do péče také náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše příspěvku se odvíjí od věku dítěte a jeho závislosti na péči pečující osoby. MPSV uvádí čtyři kategorie s rozdělením podle věku a jemu odpovídající výši příspěvku za kalendářní měsíc: děti do šesti let – 6 290 Kč, od šesti do 12 let – 7 750 Kč, od 12 do 18 let – 8 870 Kč a od 18 do 26 let – 9 220 Kč. V případě, že je dítě na určitou dobu umístěno do ústavního zařízení nebo péče jiné osoby, se příspěvek nevyplácí. (MPSV, 2024; §47f zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)

Jak je již zmíněno v první kapitole, pěstouni uzavírají smlouvy s doprovázejícími organizacemi. Na výkon pěstounské péče připadá od 1. ledna 2023 nově zvýšený státní příspěvek ve výši 59 400 Kč za dohodu za rok. Tento příspěvek je určen na pokrytí nákladů spojenými s péčí o svěřené dítě, přičemž pověřené osoby a úřady mají možnost dohlížet na to, aby poskytnuté peníze byly vhodně využity ku prospěchu dítěte. (ZeSPODu, 2022; §47d zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Další, tentokrát jednorázovou dávkou je příspěvek při převzetí dítěte, který slouží k nákupu nejnnutnějších potřeb. MPSV uvádí výše příspěvku závislé na věku při převzetí dítěte do péče: do šesti let – 10 800 Kč, od šesti do 12 let – 12 150 Kč a od 12 do 18 let 13 500 Kč. (§47l zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)

Pokud má pěstoun v péči nejméně tři děti, vzniká mu nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, přičemž jeho výše činí 70 % z pořizovací ceny automobilu nebo

výdajů spojených s jeho opravami, a to až do výše 100 000 Kč. Automobil musí být ovšem užíván pouze k soukromým účelům. Tyto příspěvky nesmí v průběhu posledních 10 let přesáhnout částku 200 000 Kč. (MPSV, 2024; §47m zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Mladí dospělí, kteří odcházejí z pěstounské péče, najdou podporu v jednorázovém a opakujícím se zaopatřovacím příspěvku. Opakující se příspěvek ve výši 17 250 Kč je vyplácen nejdéle do 26 let věku nezaopatřené osoby. Nárok na něj má zletilá fyzická osoba, jež byla v pěstounské péči souvisle déle než tři roky nebo 12 měsíců v závislosti na tom, zda v těchto případech byla nebo nebyla pěstounská péče zprostředkována orgány sociálně-právní ochrany. Tento příspěvek náleží nezaopatřenému, a tedy studujícímu dítěti. Podmínkou je spolupráce na individuálním plánu, který si žadatel stanoví nejdříve šest měsíců před dovršením zletilosti se sociálním kurátorem. Naopak jednorázový příspěvek ve výši 28 750 Kč náleží zletilé a plně svéprávné osobě, která v den svých narozenin, nebo v předchozí den měla nárok na opakující se příspěvek, ale s dovršením zletilosti již není nezaopatřeným dítětem. V případě, že dotyčný zůstává nezaopatřeným dítětem nebo mu byl poskytnut jiný peněžitý příspěvek, mu nárok na tento jednorázový příspěvek nenáleží. (MPSV, 2024; §50b - §50c zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

6 Legislativní zakotvení dané problematiky, reflexe strategických, koncepčních, metodických a dalších materiálů

Problematiku průběžného vzdělávání nezprostředkovaných pěstounů v České republice upravuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí v §47a odst. 2 písm. d) a f). Pěstouni jsou v průběhu jednoho roku povinni splnit vzdělávání v oblasti péče a výchovy o dítě ve 24hodinové časové dotaci. Pakliže o dítě společně pečují dva pěstouni, vzdělávacích kurzů se musí účastnit oba. Vzdělávání je jim poskytnuto bezplatně a může být realizováno jak formou klasické fyzické účasti na kurzech, tak prostřednictvím e-learningu nebo samostudia. Aktuálně nejsou vzdělávací kurzy pro pěstouny opatřeny akreditací, pěstouni se však mohou účastnit i akreditovaných kurzů, pokud je to tematicky v souladu s potřebným rozvojem jejich kompetencí, což posuzuje vzdělavatel. Doprovázející organizace nabízí také možnost využití pobytového vzdělávání. Jak je již zmíněno ve třetí kapitole, pěstouni mají nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče. Tento příspěvek hradí také náklady spojené se vzděláváním, tedy lektora, pronájem místností, učební materiál, a v případě, že náplní každého dne pobytového vzdělávání je minimálně šest vzdělávacích hodin, hradí i pobyty pěstounů. (Nadační fond J&T, s. 16-17)

Intenzivní vzdělávání příbuzenských pěstounů není právně ukotveno, avšak nejedna doprovázející organizace se realizaci takovýchto vzdělávacích kurzů věnuje.

6.1 Metodické materiály

V rámci již zmíněného projektu Pěstounská péče příbuzných byly vytvořeny metodické materiály v podobě metodiky doprovázení v rámci péče příbuzných, letáku pro pečující osoby, dohodě o vzájemné spolupráci, právech a povinnostech pěstouna a materiálu pro pečující příbuzné a lektory.

Doprovázení v rámci péče příbuzných klade důraz na období ještě před začátkem výkonu pěstounské péče a podává informace o samotném doprovázení, následně také po rozhodnutí soudu a přijetí dítěte do péče příbuzných. Pojednává o tématech provázejících obě období a navrhuje tak konkrétní metody a odborné přístupy k práci s pěstouny. Metodika vychází z výsledků výzkumného šetření a praxe organizace Centrum psychologické pomoci. Primárně slouží sociálním pracovníkům a dalším odborníkům poskytujícím podporu příbuzenským pěstounům, kteří přijmou nebo již přijali dítě do péče. (Gocalová, 2023)

Leták pro pečující osoby stručně informuje o možnostech pěstouna a odkazuje ho na odbornou podporu prostřednictvím nabízených kontaktů na pracoviště a webovou stránku organizace. (Gocalová, 2023)

Materiál Normativní úprava povinností a práv rodičů a pěstounů odkazuje na právní úpravu a povinnosti rodičů dítěte v oblasti vzdělávání, zdravotnictví, volného času, správních záležitostí a financí. (Gocalová, 2023)

Materiál pro lektory udává vedoucím kurzu osnovu, kterou se mohou inspirovat. Její obsah je detailně popsán v kapitole č. 2 a slouží jako částečná inspirace k tvorbě jednotlivých lekcí projektu. Materiál pro pečující příbuzné se obsahově shoduje s tématy v materiálu pro lektory, navíc reflektuje potřeby pěstounů vyplývající z výzkumného šetření a obohacuje čtenáře příběhy ze životů příbuzenských pěstounů. (Gocalová, 2023)

Mimo materiály z projektu Pěstounská péče příbuzných zmiňované v odstavcích výše lze také čerpat znalosti z metodiky příprav ke vzdělávání pěstounů PRIDE. PRIDE je model, který vznikl počátkem 90. let v USA a postupně se rozšířil do ostatních zemí. Jeho cílem je zlepšení kvality náhradní rodinné péče. Samotná zkratka znamená v překladu zdroje pro informování, rozvoj a vzdělávání rodičů. Součástí modelu je strukturovaný rámec pro přípravu náhradních rodičů. (Zákora, 2019, s. 5) Podle metodiky PRIDE je příprava pěstounů obecně rozčleněna na devět tematicky zaměřených setkání a alespoň tři návštěvy v rodině. Tématy jsou kompetence náhradních rodičů, týmová práce podporující stabilitu, citová vazba, ztráta, posilování vztahů v rodině, výchova, udržování vztahů v rodině, příprava na změnu a panelová diskuse. Model PRIDE dále strukturu doplňuje specifickým vzděláváním pro pěstouny na přechodnou dobu, přímo na příbuzenské pěstouny se však blíže nesoustředí. Jelikož se jedná o celkovou přípravu, během zmíněných tří schůzek dochází k posuzování zájemců pěstounů. Lektorům poskytuje mimo výčet metod a pravidel také oporu ve využití zdrojů při přípravě. Jedná se o příručky pro lektory, děti i pěstouny a video spoty. PRIDE zahrnuje také dětskou přípravu v časové dotaci šest hodin. Tematicky se dotýká forem náhradní rodinné péče, procesu přijetí dítěte, těžkostí a vyrovnávání se se ztrátou biologické rodiny, bezpečného přijetí dítěte do rodiny, soukromí, důvěrnosti informací, citové vazby a poruchy vazby apod. (Zákora, 2019)

Pro srovnání lze uvést metodiku Doporučení pro přípravy a další vzdělávání zájemců o náhradní rodinnou péči. Ta volí tematické okruhy trochu odlišně. Jejich témata pro 48hodinovou přípravu pěstounů a celkem 10 setkání obsahují potřeby dítěte, problematiku attachmentu, příchod dítěte do rodiny, respekt k dítěti v náhradní rodinné péči, identitu dítěte, kontakt s biologickou rodinou, právní úpravu, systém náhradní rodinné péče, práci s vlastními dětmi budoucího pěstouna a jeho rodinný systém, sociální kontakty a změny po příchodu dítěte

do rodiny. Pro pěstouny na přechodnou dobu je poté vzdělávání doplněno tématy proces převzetí dítěte, péče o něj a jeho předání, pravidelné vyhodnocování situace dítěte, vedení záznamů a role pěstounů na přechodnou dobu v sociálně-právní ochraně dětí. (Kundelová, Svobodová, Mertová, 2019, s. 21-24)

7 Analýza potřeby projektu

7.1 Příčiny problému a jeho důsledky/dopady na cílovou skupinu (v obecné rovině) a společnost obecně

Příbuzenští pěstouni neprocházejí zprostředkováním a s tím souvisejícím procesem přípravy na výkon pěstounské péče. Nemají tedy kde získat přehled o problematikách pěstounství, svých právech a povinnostech, průběhem svěřování dítěte do péče a následných krocích při práci s dítětem. Stejně tak organizace působící v České republice běžně tyto pěstouny po přijetí dítěte do péče nevzdělávají jinou formou než pěstouny zprostředkované. Po uzavření smlouvy s doprovázející organizací pro ně též platí povinné vzdělávání v časové dotaci 24 hodin za rok, témata jsou ovšem společná všem pěstounům. Chybí tedy zaměření na témata příbuzenských pěstounů. Nedostatek informací souvisejících s počátečními fázemi pěstounské péče zapříčiňuje nejistotu a obavy příbuzných.

7.2 Příklady řešení dané problematiky (v projektech či činnostech) v ČR, popis metod získání předložených dat a vyhodnocení výchozího stavu

Organizace Dobrá rodina již od roku 2021 poskytuje komplexní vzdělávací kurz pro začínající pěstouny v příbuzenském vztahu k dítěti, který absolvují v prvním roce po přijetí dítěte. Jedná se o online formu s časovou dotací 20 hodin vzdělávání a další dvě hodiny individuální konzultace. Skupina pěstounů čítá maximálně 12 účastníků a je uzavřená. Cílem setkávání je připravit a podpořit pěstouny v důležitých tématech v počátcích náhradní rodinné péče a novou roli ve vztahu k dítěti. Setkání je celkem pět a obsahují tato témata: systém sociálně-právní ochrany dětí a kompetence pěstouna, citovou vazbu, biologickou rodinu dítěte, ztrátu a trauma, výchovu, sexualitu, identitu a psychohygienu. Pěstouni musejí po registraci do online kurzu absolvovat všechna témata. (Dobrá rodina, Vzdělávání pro začínající pěstouny – v online [online])

Většina doprovázejících organizací v rámci vzdělávání poskytuje příbuzenským pěstounům individuální konzultace šité na míru pěstounům, v ostatních případech vzdělávají všechny typy pěstounů společně. V kapitole č. 2 je zmíněn projekt Pěstounská péče příbuzných, který se věnoval práci s pěstouny ještě před a těsně po přijetí dítěte do péče. V rámci projektu byly vzniklé metodiky pilotně ověřeny v celkem šesti doprovázejících organizacích

v Moravskoslezském, Olomouckém, Jihomoravském kraji a kraji Vysočina. Jednalo se o organizace Polárka, Do náruče, Centrum pro rodinu a děti, Amalthea, Střed a Trialog.

Amalthea se i po skončení projektu nadále věnuje doprovázení před doprovázením. Proces začíná tím, že orgán sociálně-právní ochrany dětí kontaktuje Amaltheu v případě, že má k dispozici budoucí příbuzenské pěstouny, které následně klíčoví sociální pracovníci navštíví v jejich přirozeném prostředí. Tam se provádí sociální šetření a domluví se na dvou až pěti schůzkách, v rámci kterých se pěstouni dozvídají potřebné informace. Pracovník je provází přípravnou a rozhodovací fází a pokud pěstouni budou chtít s organizací uzavřít smlouvu, spolupracují s nimi i nadále. (Martincová, 2023)

Polárka při práci s příbuzenskými pěstouny akcentuje pro ně specifická vzdělávací témata, jako jsou trauma dítěte, attachment, generační vztahy a rodinná zátěž. Dále jim nastavuje individuální podporu klíčového pracovníka a případně odbornou pomoc. Příbuzenští pěstouni s organizací vstupují do spolupráce až po svěřením dítěte do péče. Jako žádoucí však budoucí příbuzenští pěstouni vnímají spíše přípravu a dostatečnou edukaci ještě před samotným rozhodnutím o pěstounské péči. (Kolářová, 2023)

Zbylé organizace z pilotního ověření kladou důraz na individuální podporu příbuzenských pěstounů a mimo to je vzdělávají hromadně s ostatními pěstouny, ať už formou lekcí, či pobytů. (Stoklásová, Chytrová, Graňáková, Němcová, Jurajdová, 2023)

Předložená data o formách vzdělávání ve výše zmíněných organizacích jsou získány prostřednictvím emailové a telefonické komunikace s organizacemi.

7.3 Základní informace o velikosti a případných specifikách cílové skupiny vzhledem k řešenému problému

Příbuzenští pěstouni tvoří největší skupinu pěstounů. V roce 2023 bylo svěřeno do příbuzenské pěstounské péče 1 081 dětí z celkových 1 615 svěřených. (MPSV, 2023) Protože tato skupina představuje většinu pěstounů, je potřeba jí věnovat pozornost. Jedná se navíc o pěstouny, kteří neprojdou zprostředkováním, a tedy jsou ochuzeni o přípravu na převzetí dítěte, právní stránku pěstounské péče, specifická témata příbuzenské pěstounské péče apod. Uceleným vzdělávacím kurzem, který chceme v rámci projektu organizaci ISIS zavést, příbuzenští pěstouni získají nejdůležitější vstupní informace a podporu v počátcích pěstounské péče.

7.4 Specifikace stakeholderů – subjektů zapojených do problematiky v různých rolích (ostatní subjekty zapojené do projektu mimo cílovou skupinu)

Vzdělávací lekce jsou tematicky zaměřeny na problémové situace a mezníky v rozhodování po svěřením dítěte do péče, které jsou pro příbuzenskou pěstounskou péči typické. Hlavními stakeholdery tedy jsou v tomto případě děti, které mají pěstouni v pěstounské péči. Jejich potřeby jsou základním hybatelem pro vytváření obsahu vzdělávání. Do problematiky je též zapojena širší rodina pěstounů, která může představovat podporu při řešení problémových záležitostí. Vzdělávání by nemohlo být realizováno bez lektora, kterým je sociální pracovník či psychoterapeut, který má dostatečné znalosti v oblasti náhradní rodinné péče. Samotná organizace ISIS je významným stakeholderem, jelikož poskytuje prostory a odborné pracovníky, kteří kurz povedou. Projekt cílí na magistrát města Olomouce, díky kterému budou moci doprovázející organizace působící v Olomouckém kraji odkazovat své klienty pěstouny na vzdělávání v organizaci ISIS. Magistrát města Olomouce a ostatní doprovázející organizace jsou tedy také samotnými stakeholdery.

8 Praktická část projektu

8.1 Cíl projektu

V České republice není běžné, že by se příbuzenským pěstounům dostávalo nějaké formy hromadného prezenčního vzdělávání. Přesto organizace potřebu takovéto formy akcentují, protože by to pro ně znamenalo možnost intenzivně vzdělávat příbuzenské pěstouny jako skupinu zvlášť a cílit tak na témata, která jsou po svěřeni dítěte do péče důležitá. Vzdělávací kurz se zaměřuje na akutní potřeby příbuzenských pěstounů těsně po svěřeni dítěte do péče, poskytuje jim jakýsi souhrnný balíček, kterého by se jim jinak dostalo až s postupem času podle zvolených lekcí. Díky tomu dostanou potřebnou oporu hned v počátcích výkonu pěstounské péče. Projekt přináší příbuzenským pěstounům přehled důležitých informací o specifikách příbuzenské pěstounské péče. V rámci vzdělávacích lekcí jsou účastníkům postupně představena témata kontaktu dítěte s biologickou rodinou a právní stránka věci, rodiny jako sociální dělohy a transgeneračního přenosu v rodině, vazby a identity dítěte, seznámení s minulostí dítěte a okrajově terapeutického rodičovství soustředícího se na téma hranic ve výchově, lhaní a krádeže, agresivity a práce s emocemi. Tato témata považujeme za klíčová při práci s pěstouny těsně po svěřeni do dítěte do pěstounské péče.

Časová dotace vzdělávacího kurzu bude 24 hodin, což vyčerpá povinné roční vzdělávání pěstounů. Témata jsou záměrně sestavena tak, aby zahrnovala nejpodstatnější informace. Po splnění povinného vzdělávání budou mít příbuzenští pěstouni prostor pro individuální práci s dítětem v rámci výkonu pěstounské péče. Realizována budou prezenčně ve čtyřech lekcích po šesti hodinách, vždy v sobotu.

8.2 Cílová skupina

Projekt Vzdělávací kurz pro příbuzenské pěstouny v organizaci ISIS primárně cílí na nezprostředkované pěstouny, kterým bylo svěřeno dítě do péče a kteří již mají uzavřenou smlouvu s doprovázející organizací. Nemusí se však jednat pouze o organizaci ISIS, neboť vzdělávání bude nabízeno všem doprovázejícím organizacím v Olomouckém kraji. Uzavřená smlouva představuje faktor, díky kterému se ostatní organizace nemusí obávat přechodu svých pěstounských rodin ke spolupráci s organizací ISIS. Příbuzenští pěstouni představují největší zastoupení mezi pěstouny v České republice. Předpokládaný počet přímých příjemců je 16 až

18 osob. Při takovém počtu je reálné realizovat vzdělávání v prostorách organizace. Pěstouni získávají prostřednictvím kurzu cenné informace v oblasti pěstounství a péče o dítě.

Děti pěstounů jsou nepřímými příjemci, kteří do budoucna těží z nabytých znalostí náhradních rodičů a nachází v nich nejen psychickou oporu. Se svěřením do péče příbuzného dochází v jejich životě k mnoha změnám a je důležité, aby pěstouni byli vůči těmto změnám zvláště citliví a vnímaví. Kurz pěstouny vybaví znalostmi, které budou moci při práci s dětmi uplatňovat. Zejména v oblasti otázek týkajících se biologických rodičů dítěte budou schopni například reagovat tak, aby dítěti nebylo ještě více ublíženo. Nepřímých příjemců, dětí, bude odhadem do 35 v případě, že počítáme s průměrem dvě děti na jednoho pěstouna. Mezi další nepřímé příjemce lze zařadit i obce a školy, které budou profitovat zejména ze stabilního prostředí dítěte, které mu umožní se vzdělávat a nadále rozvíjet.

8.3 Klíčové aktivity projektu

8.3.1 Klíčová aktivita č. 1 – příprava materiálu a plán setkání

Cílem první klíčové aktivity je připravit a tematicky i časově rozvrhnout jednotlivé vzdělávací lekce a zajistit prostory, ve kterých bude projekt realizován. Na přípravu bude mít lektor celkem čtyři dny před zahájením kurzu. Každé odpoledne bude věnovat čas přípravě materiálů, se kterými běžně pracuje a kterých lze při vzdělávání využít. Témata se budou zabývat kontaktem dítěte s biologickou rodinou, právní stránkou, poruchou vazby a identitou dítěte, seznámením se s minulostí dítěte, rodinou jako sociální dělohou, transgenerací v rodině, hranicemi ve výchově a prací s emocemi. Lekce budou probíhat od 8:30 do 14:30 v prostorách organizace ISIS, a to ve dnech 7. září 2024, 21. září 2024, 5.října 2024 a 19.října 2024.

V příloze se nacházejí obsahy vzdělávacích lekcí (Lekce 1, 2, 3 a 4), které poslouží jako opora pěstounským rodinám jak při samotné lekci, tak při samostudiu. Lektor na kurzu bude také využívat již vytvořených materiálů vztahujících se k tématům, které jsou jeho běžnou oporou při vzdělávání.

Indikátor splnění aktivity: Na každé setkání jsou naplánována témata, která bude lektor s pěstouny probírat.

8.3.2 Klíčová aktivita č. 2 – realizace

Setkání č. 1

8:30 – 8:45 Úvod – Lektor účastníky přivítá a podá jim informace o tom, co se na lekcích dozví a jak budou lekce strukturované.

8:45 – 9:15 Seznámení

Aktivita: Seznámení se

Cíle:

- ✓ Účastníci získají základní informace o ostatních.
- ✓ Lektor zná očekávání účastníků.

Motivace: „Pojďme se pro začátek seznámit s ostatními.“

Obsah: Účastníci si sednou do kruhu a budou si házet míčem. Ten, kdo má míč, má i slovo. Sdělí skupině své jméno, odkud je, kolik dětí má v pěstounské péči a co od kurzu očekává. Nakonec účastník řekne, čím se vyznačuje, co je pro něj typické.

Pomůcky: míč

9:15 – 10:45 Kontakt dítěte s biologickou rodinou – přednáška

10:45 – 11:00 Pauza

11:00 – 12:00 Návuk dovedností

Aktivita: Rozhovory rodič – dítě

Cíle:

- ✓ Pěstoun si osvojí formulaci odpovědi s ohledem na citlivost otázek.
- ✓ Pěstoun se vžije do role dítěte v pěstounské péči.

Motivace: Lektor účastníkům sdělí důvody, proč je vhodné takové rozhovory nacvičovat.

Obsah: Nabyté znalosti účastníci aplikují za využití kazuistik. Lektor rozdělí pěstouny do skupin po dvou a ti si poté určí, kdo bude představovat rodiče a kdo dítě. Proběhne rozhovor rodiče s dítětem týkající se otázek jeho biologické rodiny. Lektor do rozhovorů případně vstupuje, komentuje a nasměruje pěstouny na vhodnou formu odpovědi.

Pomůcky: kazuistiky, psací potřeby, 20 papírů

Evaluace: Pěstouni utvoří kruh a proběhne kolečko dojmů z průběhu aktivity. Lektor se dotazuje, jak se jim pracovalo, zda pro ně aktivita byla těžká, společně přichází na způsoby, jak by se dal vést rozhovor ještě jinak.

12:00 – 12:30 Pauza na oběd

12:30 – 13:00 Řada

Aktivita: Řada

Cíle:

- ✓ Pěstouni poznávají své spoluúčastníky.

Motivace: „Podívejme se, kdo je mezi námi.“

Obsah: Úkolem pěstounů je seřadit se podle počátečního písmene jména podle abecedy. Poté podle věku od nejmladšího po nejstaršího. Podmínkou je, že u toho nesmí mluvit.

Pomůcky: -

12:40 – 13:00 Toaletní papír

Aktivita: Toaletní papír

Cíle:

- ✓ Pěstouni se dozvídají nové informace o svých spoluúčastnících.

Motivace: „Za zády držím jednu věc. Ta věc je součástí našeho každodenního života. Všichni ji potřebujeme a když nám dojde, je to velice nepříjemné. Co mám za zády?“

Obsah: Účastníci se posadí do kruhu a nechají si kolovat toaletní papír. Každý si utrhne libovolný počet útržků, přičemž později se dozvídají, že jeden útržek se rovná jedné nové informaci, kterou o sobě musí sdělit ostatním.

Pomůcky: toaletní papír

13:00 – 14:00 Právní stránka – přednáška

14:00 – 14:30 Evaluace

Aktivita: Hodnocení

Cíle:

- ✓ Pěstouni dostanou prostor pro sdělení svého názoru.
- ✓ Lektor dostává průběžnou zpětnou vazbu.
- ✓ Lektor ví, co do příštího setkání může změnit.

Obsah: Lektor rozmístí po místnosti pět hodnotících smajlíků (vynikající – skvělé – dobré – nevyhovující – špatné) a každý z účastníků obsadí pozici se smajlíkem, která mu nejvíce vyhovuje. Poté sdělí, proč si stoupl zrovna tam a dostane prostor pro zhodnocení celé lekce.

Pomůcky: papíry se smajlíky

Indikátor splnění aktivity: Pěstouni jsou schopni vést s dítětem rozhovor na citlivé téma jeho biologické rodiny a získávají přehled o svých právech a povinnostech.

Setkání č. 2

8:30 – 8:45 Otázky k minulé lekci

8:45 – 9:00 Relaxační technika

Aktivita: Relaxační technika

Cíle:

- ✓ Pěstouni uvolní napětí v těle.

Motivace: Lektor již za doprovodu relaxační hudby klidným hlasem vysvětluje, co bude úkolem pěstounů.

Obsah: Lektor vybídne účastníky, aby si vybrali jakékoliv místo v místnosti a pohodlně se usadili. Poté zavřou oči a vnímají pouze lektorův hlas za doprovodu meditační hudby. Lektor klidným hlasem postupně zmiňuje části těla, které mají pěstouni uvolnit, nakonec se soustředí na dýchání. Pěstouni dýchají zhluboka a soustředí se na svůj dech. Po dobu nadcházející přednášky mohou zůstat na zvolených místech.

Pomůcky: mobilní telefon, reproduktor

9:00 – 10:30 Rodina jako sociální děloha – přednáška

10:30 – 10:45 Pauza

10:45 – 11:15 Tvorba mapy vztahů dítěte v rodině

Aktivita: Mapa vztahů dítěte

Cíle:

- ✓ Pěstoun si uvědomuje všechny důležité osoby v životě dítěte.
- ✓ Pěstoun umí posoudit vztah mezi dítětem a druhou osobou.

Motivace: Lektor pěstounům ukáže mapu vztahů za využití extrémního případu rodinných vztahů.

Obsah: Lektor rozdá pěstounům papíry a názorně ukáže, jak se mapa vztahů tvoří a jak může vypadat. Poté pracují účastníci sami, přičemž je lektor obchází a případně může poradit. Kdo se bude chtít o svůj výtvar podělit s ostatními, dostane prostor po skončení aktivity.

Pomůcky: 20 papírů, pastelky

11:15 – 12:00 Konverzační karty

Aktivita: Bavme se

Cíle:

- ✓ Účastníci prohlubují vztahy ve skupině.

Motivace: Lektor účastníkům představí Na kus řeči (originál) i jeho druhy zaměřené na páry, rodinu, přátele aj.

Obsah: Lektor přinese balíček konverzačních karet a všichni se společně posadí do kruhu. Nechávací si balíček kolovat a každý člen přitom vytahuje jednotlivé otázky, na které odpovídá. Kdo odpovédět nechce, nemusí. Stejně tak pokud bude někdo chtít zareagovat na otázku někoho jiného, po sdělení odpovědi dotyčného dostane prostor.

Pomůcky: balíček konverzačních karet Na kus řeči

12:00 – 12:30 Pauza na oběd

12:30 – 13:30 Transgenerace v rodině – přednáška

13:30 – 14:00 Diskuse

Aktivita: Debatní kruh

Cíle:

- ✓ Účastník analyzuje rodinné vztahy a transgenerační přenos v rodině.
- ✓ Účastník podává návrhy na způsob práce s dítětem.

Motivace: Lektor v úvodu jednoduše za pomoci symbolů a panáčků nakreslí kazuistiku na flipchart a ostatní hádají, o co se jedná.

Obsah: Účastníci sedí v kruhu a lektor předčítá kazuistiku. Společně poté analyzují situaci rodiny a navrhnou řešení při práci s dítětem. Platí, že mluví ten, kdo má míč. Myšlenky zaznamenávají v podobě myšlenkové mapy společně na flipchart.

Pomůcky: kazuistiky, míč, flipchart, fix

14:00 – 14:30 Evaluace

Aktivita: Hodnocení

Cíle:

- ✓ Pěstouni dostanou prostor pro sdělení svého názoru.
- ✓ Lektor dostává průběžnou zpětnou vazbu.
- ✓ Lektor ví, co do příštího setkání může změnit.

Obsah: Lektor položí na stůl papírky s větami typu: Lekce pro mě byla přínosná. Na lekci bych ještě rád uvítal... Není nic, co bych na lekci postrádal. Lekce mi nevyhovovala. Lekce neodpovídala mým představám. Apod., které vyjadřují názor na lekci. Každý z účastníků si vezme alespoň jednu větu a posadí se do kruhu. Následně si budou pěstouni předávat slovo a postupně hodnotit lekci.

Pomůcky: nůžky, papír s větami

Indikátor splnění aktivity: Pěstouni vědí o specifikách období vývoje dítěte a znají princip transgeneračního přenosu v rodině.

Setkání č. 3

8:30 – 8:40 Otázky k minulé lekci

8:40 – 9:00 Jak se dnes máte?

Aktivita: Jak se dnes máte?

Cíle:

- ✓ Účastník se zamýšlí a zpracovává své emoce.
- ✓ Lektor má představu o naladění skupiny.

Motivace: „Než se vrhneme na to, co nás dnes čeká, mám pro Vás otázku na začátek: Jak se dnes opravdu cítíte?“

Obsah: Pěstouni se posadí do kruhu a dostanou čistý papír. Jejich úkolem je vyjádřit pomocí papíru, jak se momentálně cítí. Je zcela na nich, zda se rozhodnou papír zmačkat, nechají ho holý, nebo z něj třeba něco vytvoří. Poté bude následovat rozbor jejich výsledků.

Pomůcky: 20 papírů

9:00 – 10:00 Porucha vazby – přednáška

10:00 – 10:15 Pauza

10:15 – 10:40 Hodnoty v rodině

Aktivita: Hodnoty v rodině

Cíle:

- ✓ Účastníci rozvíjí spolupráci ve skupině.

Motivace: „Před sebou máte klubka. Co myslíte, že bude Vaším úkolem?“

Obsah: Na stole leží několik klubek různých barev. Pěstouni společně s lektorem vymyslí rodinné hodnoty, které přiřazují jednotlivým klubkům. Pěstouni poté tvoří provaz z různě dlouhých nastříhaných částí klubka v závislosti na důležitosti daných hodnot.

Pomůcky: barevná klubka, nůžky

10:40 – 11:30 Identita dítěte – přednáška

11:30 – 12:00 Skupinová práce

Aktivita: Kdo vlastně jsem a kam patřím?

Cíle:

- ✓ Pěstoun se dívá na problém očima dítěte.
- ✓ Pěstoun hledá způsoby jak dítěti s narušenou vazbou a poruchou identity pomoci.

Motivace: Lektor pustí pěstounům video o hledání identity dítěte.

Obsah: Lektor rozdělí pěstouny do skupin po čtyřech. Následně předčítá kazuistiku dítěte s narušenou vazbou a poruchou identity. Každá skupina se vymýšlí řešení, jak by se takovému dítěti dalo pomoci. Na konci aktivity řešení přednášejí ostatním skupinám.

Pomůcky: kazuistika, 10 papírů, psací potřeby

12:00 – 12:30 Pauza na oběd

12:30 – 13:30 Seznámení s minulostí dítěte – přednáška

13:30 – 14:00 Tvorba knihy života

Aktivita: Kniha života

Cíle:

- ✓ Pěstoun si je vědom důležitých milníků v životě dítěte.
- ✓ Pěstoun má představu, jak kniha života může vypadat, a tím pádem i možnou předlohu při její tvorbě s dítětem.

Motivace: Lektor nechá kolovat vytvořenou vzorovou knihu života.

Obsah: Pěstouni si mohou vybrat s výtvarných pomůcek v závislosti na tom, jak budou svou knihu života vytvářet. Lektor jim představí osnovu, které životní milníky by v ní měly zaznít, a pak jim nechává volnou ruku při tvorbě. V závěru nabídne možnost ukázání vytvořené knihy života ostatním.

Pomůcky: papíry, výtvarné pomůcky – pastelky, fixy, voskovky, lepidlo, barevné papíry, vodové barvy, štětce

14:00 – 14:30 Evaluace

Aktivita: Hodnocení

Cíle:

- ✓ Pěstouni dostanou prostor pro sdělení svého názoru.
- ✓ Lektor dostává průběžnou zpětnou vazbu.
- ✓ Lektor ví, co do příštího setkání může změnit.

Obsah: Pěstouni dostanou papíry a nakreslí, jaký dojem mají z této lekce. Poté se posadí do kruhu a položí své výtvary před sebe. Krátce každý shrne své pocity z lekce.

Pomůcky: 20 papírů, pastelky

Indikátor splnění aktivity: Pěstouni vědí, jak se projevuje porucha vazby a jak s ní pracovat. Stejně tak nachází inspiraci ve způsobech, jakými dítěti přednést jeho důležité milníky v životě.

Setkání č. 4

8:30 – 8:45 Chvilka protažení

Aktivita: Chvilka protažení

Cíle:

- ✓ Navození příjemné atmosféry.

Motivace: „Nyní se postaví všichni, kdo by ještě rádi spali.“

Obsah: Účastníci se postaví do kruhu. Každý předvede jeden cvik na protažení a ostatní ho přitom budou napodobovat. Rozcvičku bude doprovázet hudba z reproduktoru.

Pomůcky: mobilní telefon, reproduktor

8:45 – 9:30 Hranice ve výchově – přednáška

9:30 – 9:45 Společná kresba

Aktivita: Společná kresba

Cíle:

- ✓ Účastníci se naučí týmové spolupráci.
- ✓ Účastníci prohlubují komunikaci ve skupině.

Motivace: Lektor pustí účastníkům k práci hudbu.

Obsah: Lektor náhodně rozdělí účastníky do dvojic. Každá dvojice poté dostane papír a tužku. Podmínkou je, že tužku musí držet oba současně a již od rozdělení spolu nemohou komunikovat, ani neverbálně. Jejich úkolem je vytvořit jakýkoliv obrázek. Po dokončení výtvaru bude následovat evaluace společné práce. Lektor se jich bude ptát, jak se jim společně pracovalo, co vytvořili a kdo z nich byl při práci dominantnější.

Pomůcky: 10 papírů, pastelky

9:45 – 10:05 Terapeut a klient

Aktivita: Terapeut a klient

Cíle:

- ✓ Účastníci se naučí týmové spolupráci.
- ✓ Účastníci prohlubují komunikaci ve skupině.
- ✓ Účastníci si vyzkouší roli terapeuta.
- ✓ Účastníci hledají možné způsoby pomoci v tíživé situaci klienta.

Motivace: „Nyní si vyzkoušíme něco složitějšího. Jste připraveni?“

Obsah: Účastníci zůstanou ve stejných dvojicích jako při předešlé aktivitě. Každá dvojice opět dostane papír a tužku a určí, kdo bude hrát klienta a kdo terapeuta. Terapeuti půjdou na chvíli za dveře, zatímco lektor klientům určí, co je trápí. Poté vchází terapeuti ke svým klientům. Nikdo nesmí mluvit ani se neverbálně projevovat. Klient terapeutovi nakreslí svůj problém, a ten na něj kresbou odpoví – ztvární, jak by mu mohl pomoci. Na hotový společný výtvar klient reaguje, zda by mu taková forma pomoci opravdu pomohla.

Pomůcky: 10 papírů, pastelky

10:05 – 10:15 Pauza

10:15 – 11:30 Práce s emocemi – přednáška

11:30 – 12:00 Návčik komunikačních dovedností v krizové situaci

Aktivita: Komunikace v krizové situaci

Cíle:

- ✓ Účastník si osvojí způsoby komunikace s dítětem v krizové situaci.
- ✓ Účastník získává zpětnou vazbu a ví, jak zefektivnit komunikaci s dítětem.

Motivace: Lektor sehraje s dobrovolníky z účastníků předem domluvenou emočně vypjatou scénku.

Obsah: Lektor rozdělí pěstouny po dvou na rodiče a děti a ti na základě modelových situací budou vést rozhovory a snažit se dítěti pomoci. Na průběh rozhovorů dohlíží lektor.

Pomůcky: kazuistiky

12:00 – 12:30 Pauza na oběd

12:30 – 13:30 Terapeutické rodičovství – přednáška

13:30 – 14:00

Aktivita: Pantomima

Cíle:

- ✓ Účastník se vžije do problému dítěte.
- ✓ Účastník rozpoznává emoční stavy dítěte.

Motivace: „Pantomima je způsob, jakým lze vyjádřit emoce a příběhy využíváním neverbálních projevů. Pojdme si to zkusit.“

Obsah: Každý účastník si vylosuje papírek a pantomimicky ztvární jeho význam. Ostatní hádají.

Pomůcky: papírky s emočními stavy (agresivita, smutek, pocit viny, úzkost, vděk, náladovost, nedůvěra, radost, ...)

14:00 – 14:30 Evaluace a rozloučení

Aktivita: Celková evaluace kurzu

Cíle:

- ✓ Pěstouni hodnotí dané setkání a kurz celkově.
- ✓ Lektor hodnotí práci s pěstouny.

Obsah: Lektor dá nejprve prostor všem účastníkům ke shrnutí dojmů a zážitků z lekcí. Poté hodnotí on sám. Nakonec se společně rozloučí.

Pomůcky: -

Indikátor splnění aktivity: Pěstoun prohlubuje empatii ve vztahu k dítěti a je schopen s ním komunikovat s ohledem na citlivost nebo vypjatost situace.

8.3.3 Klíčová aktivita č. 3 – evaluace

Jednotlivé průběžné evaluace budou probíhat vždy posledních 30 minut před koncem lekce a v projektu jsou zmíněny vždy v závěru jednotlivých setkání v podkapitole 8.3.2. Účastníci tak dostanou dostatek prostoru pro sdělení svého názoru a lektor získá představu, co může do příštího setkání změnit, aby bylo co nejefektivnější.

Indikátor splnění aktivity: Lektor má zpětnou vazbu a ví, co případně do budoucna změnit.

8.3.4 Klíčová aktivita č. 4 – zhodnocení s ročním odstupem

Projekt bude kompletně ukončen evaluací s ročním odstupem. Ta proběhne dne 18. října 2025 od 8:30 do 11:30 prezenční nebo online formou na základě předchozí domluvy s účastníky kurzu. V rámci celkové evaluace dostane každý účastník prostor pro sdělení svého názoru, zda pro něj bylo nabytí informací, které byly součástí témat, ku prospěchu v začátcích jeho výkonu pěstounské péče. Dále mohou také doplnit co jim naopak chybělo a potřebovali by, aby zaznělo. Zhodnotí svůj roční posun, jak se jim s dětmi pracuje nyní, sdílejí své nabyté zkušenosti s ostatními a na ty jejich patřičně reagují. K závěrečnému hodnocení se mohou připojit i klíčové sociální pracovnice pěstounů z doprovázejících organizací.

Indikátor splnění aktivity: Organizace ISIS má celkovou zpětnou vazbu o účinnosti projektu.

8.4 Management rizik

Identifikace předpokládaných rizik	Hodnocení rizika	Návrhy preventivních opatření
Nenaplněná kapacita účastníků	Střední pravděpodobnost, že příbuzenských pěstounů nebude v určitém období dostatek, aby byla kapacita naplněna. Výrazný vliv na uskutečnění projektu.	S předstihem se informovat u OSPOD o možném umístění dítěte do příbuzenské pěstounské péče a získání povědomí o počtu rodin, kterým může být následně kurz nabídnut.
Vrácení finančních prostředků na realizaci kurzu	Střední pravděpodobnost související s kapacitou nebo ukončením vzdělávání, organizace by takto musela vracet peníze, které již použila k zakoupení pomůcek.	Uzavřít s organizacemi a pěstounskými rodinami smlouvu o vzdělávání v organizaci ISIS.
Pěstouni přestanou docházet	Nízká pravděpodobnost, protože i v jejich vlastním zájmu je naplnit si vzdělávací povinnost co nejdříve, avšak i přes chybějící členy je možné vzdělávací kurz zakončit.	Namotivovat účastníky a v případě negativní odezvy zavčas pozměnit přístup lektora ke vzdělávání, například zahrnout více prostoru pro sdílení zkušenosti, používat kazuistiky apod.
Pěstouni si lekce pouze odsedí	Vysoká pravděpodobnost, kterou lze odůvodnit starostmi, které pěstouny sužují a vzdělávání tedy pro některé v danou chvíli nemusí být prioritou.	Aktivizovat pěstouny, zapojovat je do vzdělávání, nabízet možnost otevřené diskuse nad konkrétním případem.

Pěstouni se nebudou moci dostavit prezenčně	Střední pravděpodobnost, v případě starších pěstounů zejména kvůli umístění organizace ve druhém patře bez výtahu.	Nabídnout takovým pěstounům online formu vzdělávání, a tu provádět současně s formou prezenční.
--	--	---

8.5 Výstupy a výsledky projektu

Předpokládaným hlavním pilotním výstupem projektu bude 16 až 18 proškolených pěstounů v závislosti na počtu přihlášených. Jako výstup můžeme také vnímat samotné čtyři vzdělávací lekce po šesti hodinách, které budou realizovány v prostorách doprovázející organizace ISIS. Na základě pozdějšího zhodnocení účinnosti projektu a potenciálního pokračování v jeho realizaci bude proškolených rodin po 16 až 18 přibývat.

Odborné materiály, ze kterých bude lektor kurzu vycházet, nejsou výstupem projektu, neboť se jedná o podklady, podle kterých pěstouny v těchto tématech běžně obecně vzdělávají. K jednotlivým tématům ale budou doporučovány hmotné materiály, zejména publikace tematicky pokrývající obsah lekcí, které poslouží zájemcům k prohloubení znalostí v určité oblasti. U témat rodina jako sociální děloha a transgenerační přenos v rodině budou pěstouni odkázáni na možnost shlédnutí videí na platformě YouTube, které vytvořili společně psychologka Vladimíra Trapková a lékař Vladislav Chvála.

Předpokládanými výsledky jsou osvojené znalosti pěstounů, kteří je v praxi umí aplikovat. Jsou jistější v problémových a emočně vypjatých situacích, vědí, jak být pro dítě větší oporou, jak ho provést procesem komunikace a interakce s jeho biologickými rodiči, mají přehled o tom, co dítě prožívá a vědí jakým způsobem prohloubit vztah a empatii k němu. Tyto výsledky však pozorujeme s časovým, ročním, odstupem. Dalším předpokládaným výsledkem je rozšíření povědomí o potřebnosti vzdělávat příbuzenské pěstouny zvláště, poskytovat jim podporu a informace ihned po svěřeni dítěte do péče, ideálně ještě dříve.

8.6 Přidaná hodnota projektu

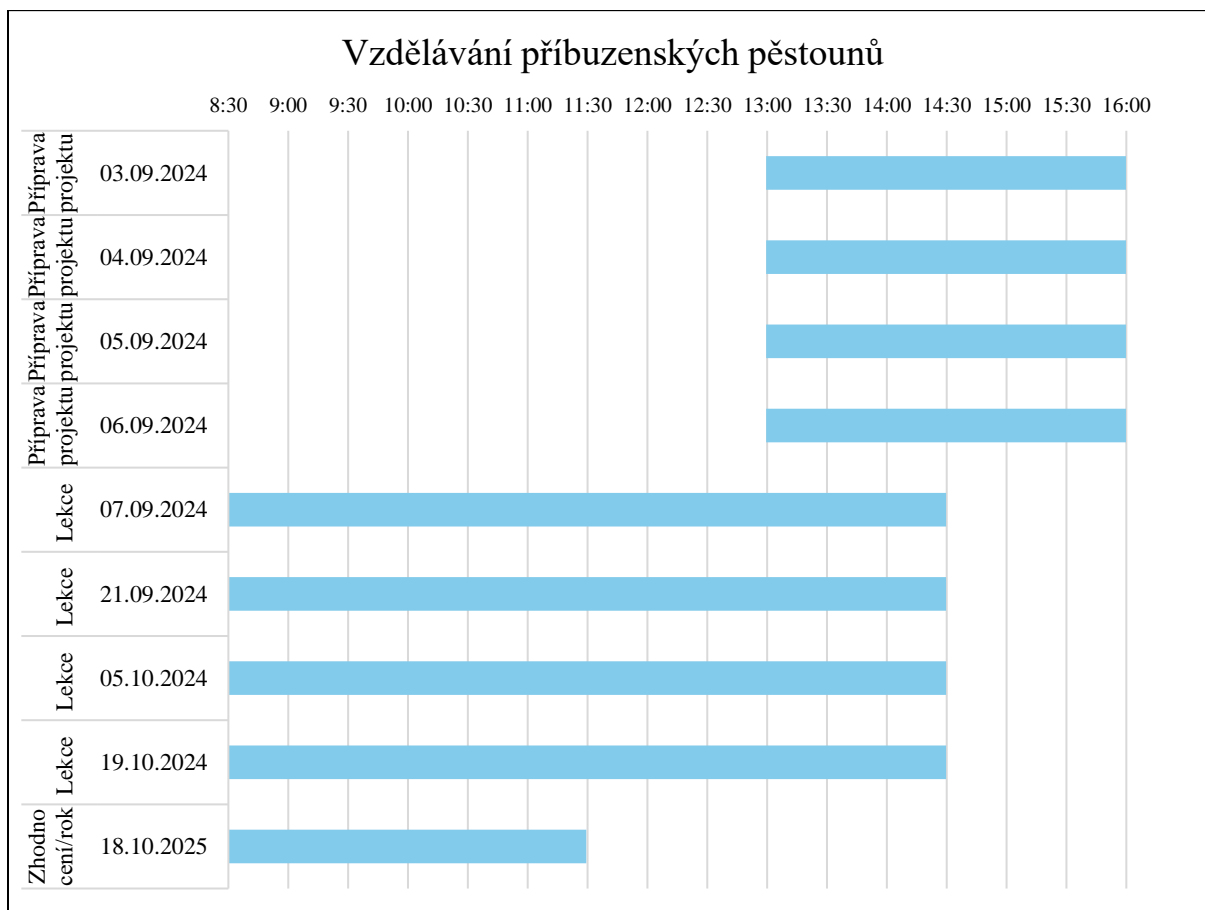
Projekt bude doplňkovou službou organizace ISIS. To, jak je koncipován, poukazuje na důležitost těchto témat ve vzdělávání pěstounů, konkrétně příbuzenských. Po svěřeni dítěte do péče se k těmto informacím běžně nedostanou tak rychle, protože jsou vzdělávání v rámci

pěstounských skupin a témata jsou obecnější. Tím, že kurz bude intenzivní, tedy jednou za 14 dní v sobotu po šesti hodinách, se jim dostane včas dostatek informací a podpory ze strany doprovázející organizace. Zároveň tento faktor představuje pro pěstouny motivaci, kdy si splní povinné vzdělávání 24 hodin za rok během velmi krátké doby.

Přidanou hodnotou projektu je také jeho působnost po celém Olomouckém kraji. Projekt bude cílen na Magistrát města Olomouce, který tak bude moci o jeho existenci informovat ostatní doprovázející organizace a odkazovat je na ISIS. Podmínkou účasti na vzdělávání bude uzavřená smlouva mezi pěstounskou rodinou a jakoukoliv doprovázející organizací. Tím, že smlouvy už budou uzavřeny, se organizace nemusí obávat přechodu klientů ke spolupráci s ISIS, naopak ve vzdělávání mohou vidět pozitiva, která podpoří následnou práci s pěstounskými rodinami.

8.7 Harmonogram projektu

Níže je znázorněn harmonogram jednotlivých klíčových aktivit projektu. Lektori budou mít nejprve čtyři odpoledne na přípravu kurzu a následně vždy v sobotu budou realizovány jednotlivé vzdělávací lekce. Kurz bude zakončen celkovou evaluací s ročním odstupem.

8.7 Rozpočet projektu

Níže je uveden rozpočet, který je sestaven především v závislosti na spotřebních výdajích. Jelikož organizace ISIS nabízí své prostory, nevznikají v této oblasti žádné náklady. Lektory budou pracovníci ISIS a pro pěstouny z ISIS bude vzdělávání zahrnuto v rámci plnění povinného ročního vzdělávání, tudíž ani tady náklady nevzniknou. Pro pěstouny z ostatních doprovázejících organizací už ale bude celková cena činit 7 320 Kč. Před uskutečňováním projektu by tedy ještě bylo potřeba zažádat o grant, aby se cena mohla upravit, především snížit. Pro organizaci by to znamenalo zisk, jehož hybatelem by byl počet pěstounů z ostatních organizací. Hlavními náklady budou již zmiňované spotřební výdaje. Ty činí 1 125 Kč a zahrnují veškeré pomůcky potřebné k realizaci jednotlivých aktivit (viz tabulka).

Kategorie		Cena	Doplňující informace
Prostory		0 Kč	Prostory organizace ISIS
Energie		0 Kč	Prostory organizace ISIS
Lektor		0 Kč	Lektor bude pracovníkem organizace ISIS
Pěstouni z ISIS		0 Kč	V rámci spolupráce
Pěstouni z ostatních organizací		7 320 Kč	Pro rok 2024 stanovila organizace ISIS ceny pro pěstouny z jiných doprovázejících organizací na 1 830 Kč za 6 hodin vzdělávání. Cena je uvedena na osobu.
Spotřební výdaje	Počet	Cena	
Propiska	18 ks	72 Kč	Psací potřeby ke klíčovým aktivitám
Balení pastelek	2 ks	52 Kč	
Ořezávátko	1 ks	19 Kč	
Nůžky	6 ks	120 Kč	
Lepidlo	3 ks	48 Kč	
Barevná klubka	12 ks	187 Kč	
Na kus řeči	1 ks	187 Kč	
Flipchartový blok	1 ks	129 Kč	
Fix na flipchartový blok	1 ks	45 Kč	
Kancelářské papíry	115 ks	75 Kč	
Barevné papíry	1 balení	80 Kč	

Voskovky	1 balení	31 Kč	
Vodové barvy	2 ks	42 Kč	
Štětec	6 ks	38 Kč	
	Celkem	1 125 Kč	
Reproduktor	1 ks	0 Kč	
Míč	1 ks	0 Kč	Vybavením disponuje organizace ISIS.
	Celkem	0 Kč	
Výsledná cena		1 125 Kč	

8.8 Logframe

	Objektivně ověřitelné ukazatele	Prostředky pro ověření	Předpoklady a rizika
Přínosy projektu	Počet proškolených příbuzenských pěstounů v organizaci ISIS	Průběžná evaluace na konci každé lekce a následné zhodnocení účinnosti kurzu s ročním odstupem, jak ze strany pěstounů, tak jejich klíčových sociálních pracovníků	Účastníci se pravdivě vyjádří k evaluaci kurzu, stejně tak se při závěrečném hodnocení zapojí jejich klíčoví pracovníci.
Cíl projektu	Vytvořený projekt a následná realizace jednotlivých vzdělávacích lekcí	Naplánované každé setkání a harmonogram aktivit	Účastníci nebudou mít zájem účastnit se aktivit (např. nácvik dovedností) doplňujících přednášky.
Výstupy projektu	16 až 18 proškolených pěstounů a materiály vzniklé v rámci projektu ke každé lekci	Prezenční listina účastníků kurzu a seznam vzniklých a doporučených materiálů	Účastníci se zúčastní všech setkání, případně v online formě.

Klíčové činnosti projektu	Předání informací odpovídajících tematickému rozvržení projektu	Harmonogram klíčových aktivit projektu a praktické části lekce (např. diskuse nad kazuistikami)	Plnění plánu podle harmonogramu, aktivní účast pěstounů v praktických částech lekce
---------------------------	---	---	---

Závěr

Tento bakalářský projekt se věnuje vzdělávání příbuzenských pěstounů v doprovázející organizaci ISIS. Cílem bylo vytvořit ucelený vzdělávací kurz pro příbuzenské pěstouny, neboť tato forma v České republice není plně zastoupena a příbuzenští pěstouni se vzdělávají spolu se zprostředkovanými pěstouny. Vzdělávací kurz bude nabízen i ostatním doprovázejícím organizacím v Olomouckém kraji, což je z velké části jeho přidanou hodnotou. Dotazované organizace poukazují zejména na nedostatek financí k realizování takového vzdělávání, otevřenost projektu ostatním proto představuje výhodu.

Teoretická část projektu je věnována specifikám pěstounské péče, již fungujícím vzdělávacím kurzům a edukačním materiálům v ostatních organizacích, teoriím a metodám sociální práce, sociální politice a legislativnímu ukotvení dané problematiky, přičemž vždy s body provazuje téma bakalářské práce a to, jak se zde promítá. Praktická část je již zaměřena na kurz samotný, udává cíle a výstupy projektu, jednotlivé klíčové aktivity a harmonogram, přidanou hodnotu projektu, možná rizika, rozpočet a logframe projektu.

Tematicky se projekt dotýká důležitých témat v počátcích výkonu příbuzenské pěstounské péče. Kurz je rozdělen do čtyř lekcí po šesti hodinách, čímž dostáváme 24 hodin povinného vzdělávání pěstounů dle zákona. Pěstouni tedy během krátké doby získají nejpotřebnější informace, podporu a pomoc a zároveň splní svou povinnost.

Včasné poskytnutí informací pěstounům zefektivňuje následnou práci s nimi už jen proto, že je nenechává v nevědomosti a nejistotě. Věřím, že projekt pomůže pěstounům najít odpovědi na otázky spojené s výkonem pěstounské péče a bude přínosem i do budoucna.

Seznam literatury

- 1) ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4
- 2) BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vydání druhé, upravené. Přeložil Ivo MÜLLER. Klasici (Portál). Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-2023-7.
- 3) BUBLEOVÁ, Věduna. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2014. ISBN 978-80-87455-18-0.
- 4) CAIRNS, Kate. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.
- 5) DOBRÁ RODINA. *Vzdělávání pro začínající pěstouny – v online*. Dobrarodina.cz [online]. Dostupné z: <https://seminare.dobrarodina.cz/workshop/1695>
- 6) DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. Vydání sedmé. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1709-1.
- 7) DUKOVÁ, I., DUKA, M. a KOHOUTOVÁ, I. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.
- 8) GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3
- 9) GOCALOVÁ, CHYTROVÁ, a kol. *Co se to v naší rodině stalo?* Ostrava: CEPP, 2023.
- 10) GOCALOVÁ, CHYTROVÁ, a kol. *Dohoda o vzájemné spolupráci*. Ostrava: CEPP, 2023.
- 11) GOCALOVÁ, CHYTROVÁ, a kol. *Doprovázení v rámci péče příbuzných*. Ostrava: CEPP, 2023.
- 12) GOCALOVÁ, CHYTROVÁ, a kol. *Leták pro osoby pečující*. Ostrava: CEPP, 2023.
- 13) GOCALOVÁ, CHYTROVÁ, a kol. *Normativní úprava povinností a práv rodičů a pěstounů*. Ostrava: CEPP, 2023.
- 14) GOCALOVÁ, CHYTROVÁ, a kol. *Vzdělávání pečujících příbuzných*. Ostrava: CEPP, 2023.
- 15) CHVÁLA, V. a TRAPKOVÁ, L., 2020. In: Youtube [online]. 27. prosince 2020 [cit. 2020-27-12]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=p6Amt_nqd2k&ab_channel=Chv%C3%A1la%26Trapkov%C3%A1. Kanál uživatele Chvála&Trapková
- 16) CHVÁLA, V. a TRAPKOVÁ, L., 2020. In: Youtube [online]. 27. prosince 2020 [cit. 2020-27-12]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=aqktzgoeu44&ab_channel=Chv%C3%A1la%26Trapkov%C3%A1
Kanál uživatele Chvála&Trapková

- 17) JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-374-1.
- 18) KLEPÁČKOVÁ, Olga; KREJČÍ, Zuzana a ČERNÁ, Martina. *Trauma-informovaný přístup v sociální práci*. Praha: Grada Publishing, 2020. ISBN 978-80-271-1049-0.
- 19) KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte*. Praha: Rozum a Cit, 2008
- 20) KOLUCHOVÁ, Jarmila, MATĚJČEK, Zdeněk (ed.). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- 21) KREBS, V., et al. *Sociální politika*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 6. vydání. ISBN 978-80-7478-922-9
- 22) KUČEROVÁ, Denisa. 2023. *Důsledky legislativních změn z roku 2022 pro realizaci příbuzenské pěstounské péče*. Praha (bakalářská práce). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra veřejné a sociální politiky
- 23) KUNDELOVÁ, SVOBODOVÁ a MERTO VÁ. *Doporučení pro přípravy a další vzdělávání zájemců o náhradní rodinnou péči*. Praha: MPSV, 2019.
- 24) MAŇKOVÁ, Sabina. *Rodinné konference – nástroj, který umožňuje vyslyšet hlas dětí*. Praha: Časopis sociální práce, 3/2019. Dostupné online: <https://socialniprace.cz/inspirace-pro-praxi/rodinne-konference-nastroj-ktery-umoznuje-vyslyset-hlas-deti/>
- 25) MASLOW, Abraham Harold. 2000. *A Theory of Human Motivation*. In: GREEN, Christopher D. *Classics in the History of Psychology*. Ontario: York University, ISSN 1492-3713 Dostupné z: <https://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>
- 26) MÁTEL, Andrej. *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2220-2.
- 27) MATĚJČEK, Zdeněk et al. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8
- 28) MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 978-80-7429-797-7
- 29) MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois (ed.). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
- 30) MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
- 31) MOŠŤKOVÁ, Š. a SOBOTKOVÁ, I. *Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče*. E-psychologie, 10(4)/2016, s. 47-64. Dostupné z: http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf

- 32) MPSV, 2024. *Dávky péstounské péče a zaopatřovací příspěvky pro mladé dospělé*. Praha: MPSV, 2024. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky-pro-mlade-dospele>
- 33) MPSV. 2023. *Formy náhradní rodinné péče*. Praha: MPSV, 2023. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
- 34) MPSV. *Manuál k případovým konferencím*. Praha: MPSV, 2011. ISBN 978-80-7421-038-9
- 35) MPSV. *Metodika rodinných konferencí*. Praha: MPSV, 2015.
- 36) Nadace Sirius, Asociace Dítě a Rodina, z.s, *Pěstounské rodiny v České republice*. Praha: Nadace Sirius, 2019.
- 37) Nadační fond J&T. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Praha: Nadační fond J&T, 2014.
- 38) Nadační fond J&T. *Právní a finanční aspekty doprovázení péstounských rodin*. Praha: Nadační fond J&T, 2014.
- 39) NAVRÁTIL, Pavel. 1998. *Sociální práce jako sociální konstrukce*. Praha: Sociologický časopis. 2/1998, s. 6.
- 40) NAVRÁTIL, Pavel. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, c2001. ISBN 80-903070-0-0.
- 41) PAULOVÁ-RUŽIČKOVÁ, Eleonora. *Jak vychovávat děti v rodině*. Praha: Městská knihovna Praha, 2014. Dostupné online: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/08/06/17/jak_vychovavati_deti_v_rodine.pdf
- 42) PAYNE, Malcolm. 2014. *Modern Social Work Theory*. USA: Palgrave Macmillan, 4. vydání, 2014. ISBN 978-0230249608
- 43) POLÁKOVÁ, Michaela. 2021. *Terapeutické rodičovství v praxi českých rodičů*. Časopis Sociální služby, 10/2021, s. 12-13. ISSN 1803-7348
- 44) PREISS, Marek a VIZINOVÁ, Daniela (ed.). *Transgenerační přenos: trauma a odolnost*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-3049-8.
- 45) SHULMAN, Lawrence. *The skills of helping individuals, families, groups and communities*. USA: Brooks/Cole, Cengage Learning, 2009.
- 46) SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.
- 47) SOCIOFACTOR, Ostrava. *Pěstounská péče příbuzných*. Sociofactor.eu [online]. ©2021 [cit. 2021-05-03]. Dostupné z: <https://www.sociofactor.eu/prispevky/pestounska-pece-pribuznych-90.php>

- 48) SOCIOFACTOR. *Pěstounská péče příbuzných – Analýza potřeb (závěrečná zpráva)*. Ostrava: SocioFactor s.r.o., 2021
- 49) Společnost sociálních pracovníků ČR, *Etický kodex sociálního pracovníka České republiky*.
- 50) SULLIVAN, Kelly M., a kol. 2016. *Trauma-Informed Care of Children in the Child Welfare System: An Initial Evaluation of a Trauma-Informed Parenting Workshop*. USA: Sage, 2016.
- 51) Telefonická komunikace s Bc. GRAŇÁKOVOU Táňou, Střed, z. ú., dne 4. 12. 2023
- 52) Telefonická komunikace s Mgr. CHYTRVOU Renátou, CEPP p. o., dne 4. 12. 2023
- 53) Telefonická komunikace s Ing. JURAJDOVOU Hanou, Ph.D., Trialog, z. s., dne 4. 12. 2023
- 54) Telefonická komunikace s Mgr. KOLÁŘOVOU Kateřinou, Polárka, z. s., dne 4. 12. 2023
- 55) Telefonická komunikace s Mgr. MARTINCOVOU Kateřinou, Amalthea, z. s., dne 4. 12. 2023
- 56) Telefonická komunikace s Mgr. NĚMCOVOU Pavlínou, Do náruče, z. s., dne 4. 12. 2023
- 57) Telefonická komunikace s Mgr. STOKLÁSKOVOU Marií, CPRD, z. s., dne 4. 12. 2023
- 58) TRAPKOVÁ, Ludmila a CHVÁLA, Vladislav. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-0523-4.
- 59) UHLÍŘOVÁ, Veronika, a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit, 2010.
- 60) Zákon č. 89 ze dne 22. 3. 2012 (občanský zákoník). In Sbíрка zákonů České republiky. Částka 33. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>
- 61) Zákon č. 359 ze dne 30. 12. 1999 (zákon o sociálně-právní ochraně dětí). In: Sbíрка zákonů České republiky. Částka 111. Dostupný: 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zakonyprolidi.cz)
- 62) ZÁKORA, Cyril. *Návrh implementace systému průběžného vzdělávání a supervize lektorů PRIDE a jejich akreditace*. Praha: MPSV, 2019.
- 63) ZESPODU, 2022. *Vláda od ledna 2023 zvýší příspěvek na doprovázení pěstounských rodin a pro zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Dostupné z: <https://www.zespodu.cz/?p=1150>
- 64) ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Seznam použitých zkratk

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

NRP – náhradní rodinná péče

ŽM – životní minimum

SAMHSA – Správa služeb pro zneužívání návykových látek a duševní zdraví

PRIDE – Zdroje pro informování, rozvoj a vzdělávání rodičů

Seznam tabulek

- 1) Tabulka 1. MPSV. *Roční výkaz o výkonu sociálně právní ochrany dětí za rok 2023*. Praha. MPSV. 2024. Dostupné online: <https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1>
- 2) Tabulka 2. MPSV. *Odměna pěstouna a příspěvek při pěstounské péči*. Praha: MPSV. 2023. Dostupné online: [b2b5b33b-eb4f-873f-433d-6c3bea8ca3c7 \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz/web/cz/statistiky-1)

Příloha

LEKCE 1

Kontakt dítěte s biologickou rodinou

Zezulová (2012, s. 117) uvádí, že rodičovství biologických rodičů pěstounskou péčí nezaniklo, stále na dítě nějakým způsobem působí a stejně jako pěstouni formují osobnost dítěte. Dle Archeové (2001, s. 60-63) by dítě mělo mít možnost kontaktu s biologickými rodiči, jsou zde však faktory, podle nichž je třeba zvážit jeho intenzitu. Může se jednat o kontakt nepřímý v podobě zasílání pohlednic, nebo přímý, při kterém je vhodná účast třetí osoby. Důležité je, aby se vždy přihlíželo k nejlepšímu zájmu dítěte. Pokud se tedy jedná o dítě, které bylo svěřeno do pěstounské péče z důvodu zanedbání péče nebo týrání ze strany rodičů, je na pěstounově a odborníkově posouzení, zda a do jaké míry je vhodný následný kontakt s rodiči.

Zezulová (2012, s. 118-121) považuje za důležité, aby dítě bylo schopno alespoň samo pro sebe přijmout své rodiče. Pokud by pro ně bylo snadné je zavrhnout, do budoucna to pro ně může představovat problém s navazováním a udržováním vztahů. Na bezpečnost vztahů by si měli dávat pozor i samotní pěstouni, kteří se mohou dostat při setkáních do situace, kdy jsou příliš srdeční a stávají se pěstouny celé původní rodiny dítěte, proto je výhodou přítomnost zkušeného mediátora, který bude schopen setkání případně korigovat.

Kontakt rodiče s dítětem v příbuzenské pěstounské péči může mít několik podob. Pokud rodič zemřel nebo odešel, je vhodné o něm dítěti povídat a sdílet pozitivní vzpomínky. V jiném případě může dítě kontaktovat nepravidelně a vždy dítě citově ranit, proto je důležité, aby pěstouni nastavili pravidla setkávání. Dalším případem je, když rodič odešel, ale najednou se chce s dítětem setkat. Dítě potřebuje čas na přijetí změny a pěstoun by se měl ujistit, zda dítě o setkání vůbec stojí. Pokud ano, je potřeba uskutečnit ho na neutrální půdě. V dalším případě se dítě dožaduje informací a přeje si setkat se s rodičem, který od něj odešel. Pakliže je zapotřebí po rodiči pátrat, je vhodné požádat o pomoc sociální pracovníci, následně kontaktovat rodiče a sdělit mu zájem dítěte. Dilematem se pro pěstouny stává sdělení či nesdělení dítěti, že se jeho rodič nachází ve vězení. Ve většině případů ovšem není důvodem výkonu trestu vztah rodiče a dítěte, proto by dítě mělo vědět, že nenese vinu za to, že se ocitlo v pěstounské péči, a kdyby rodič mohl, navštívil by ho. (Uhlířová, 2010, s. 40-45)

Příbuzenská pěstounská péče je specifická tím, že se do kontaktu dostávají také prarodiče se svými dětmi, tedy rodiči svěřeného dítěte, proto musejí pracovat také se svými vlastními pocity. Výzkumné dotazování příbuzenských pěstounů se soustředilo na kontakt

dítěte s biologickou matkou a otcem zvláště, protože málokdy žijí spolu. Z výzkumu vyplývá, že děti jsou častěji v kontaktu se svou matkou než otcem, což bývá způsobeno také tím, že otec ani nemusí být uveden v rodném listu dítěte, má zákaz styku a zbavení rodičovské odpovědnosti nebo například nemá zájem. Jedná se buďto o osobní kontakt, kdy rodič navštěvuje dítě v domácnosti prarodičů nebo prarodiče doprovází dítě k rodiči. Často se také využívá možnost asistovaného kontaktu, kdy se setkávají na neutrální půdě za doprovodu například sociálního pracovníka z doprovázející organizace. Rodiče čas s dětmi nejčastěji tráví povídáním si, hraním her nebo procházkami. Nebo se dále může jednat o telefonický kontakt, kontakt přes internet, dopisy apod. Samotný kontakt doprovází řada pravidel, která nejčastěji stanovují pěstouni. Mnohdy jsou podmínkami střízlivost rodičů, zákaz hádek před dítětem, slušné chování, domluva předem a celkově dodržování dohodnutých pravidel. (Moštková, Sobotková, 2016, s. 58-59)

Právní stránka

Pěstounství je forma náhradní rodinné péče, která má přednost před ústavní výchovou. Pěstounem je pak fyzická osoba, která je oprávněna a povinna o dítě řádně pečovat. Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny. Nemají ani stejná práva a povinnosti jako rodiče dítěte. (MPSV, 2023)

Mezi základní práva pěstounů patří: poskytnutí pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě v podobě krátkodobé péče; poskytnutí pomoci při zajištění celodenní péče o svěřené dítě přiměřeně věku v rozsahu 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, pokud je dítě starší dvou let; zprostředkování odborné pomoci alespoň jednou za šest měsíců; zprostředkování či zajištění bezplatné možnosti zvyšovat své znalosti; pomoc při plnění povinnosti udržovat vztahy s biologickou rodinou dítěte, tedy rodiči, příbuznými a blízkými osobami a zajištění místa pro setkání, popřípadě zajištění asistence při kontaktu. (§47a odst. 2 písm. a) - e) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)

Naopak jejich povinnosti zahrnují zvyšování znalostí v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin za rok, umožnění dohledu nad plněním dohody o výkonu pěstounské péče a spolupráci s pracovníkem pověřeným sledovat vývoj dítěte, rozvíjení a prohlubování vztahů umožnění styku s biologickou rodinou v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte. (§47a odst. 2 písm. f) – h) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)

Přehled práv a povinností pěstounů v porovnání s právy a povinnostmi biologických rodičů dítěte je přehledně zpracován v metodice Normativní úprava povinností a práv rodičů a pěstounů, volně dostupné online.

Pěstounská péče také nachází oporu ve státním systému sociálního zabezpečení. Příbuzenští pěstouni mají nárok na státní příspěvek při výkonu pěstounské péče a řadu příspěvků, jako je příspěvek na úhradu potřeb, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla a zaopatřovací příspěvek.

Doporučené materiály pro další studium:

ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4

MOŠŤKOVÁ, Š. a SOBOTKOVÁ, I. Příbuzenská pěstounská péče: Když dítě vychovávají prarodiče. *E-psychologie*, 10(4)/2016, s. 47-64. Dostupné z: http://e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf

MPSV. 2023. *Formy náhradní rodinné péče*. Praha: MPSV, 2023. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/web/cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

UHLÍŘOVÁ, Veronika, a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit, 2010.

Zákon č. 89 ze dne 22. 3. 2012 (občanský zákoník). In *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 33. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

Zákon č. 359 ze dne 30. 12. 1999 (zákon o sociálně-právní ochraně dětí). In: *Sbírka zákonů České republiky*. Částka 111. Dostupný: 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zakonyprolidi.cz)

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

LEKCE 2

Rodina jako sociální děloha

Pojem rodina má mnoho pojetí a nejednotnou definici. Duková (2013, s. 267-269) vnímá rodinu jako základní jednotku státu a taktéž soubor společně žijících osob. Představuje prostředí, ve kterém se formuje osobnost člověka, kde jsou děti vychovávány a následně socializovány. Zastává řadu funkcí: biologickou, ochrannou, výchovně-sociální a ekonomickou. Sobotková (2012, s. 24-27) uvádí, že rodina zároveň tvoří sociální systém, který je vzájemně provázaný vztahovými vazbami, je otevřený, adaptabilní a zároveň představuje prvek informační výměny. Každá rodina je autonomní jednotkou, která řeší své záležitosti určitým způsobem, záleží však na její otevřenosti či uzavřenosti čili do jaké míry dovolí zásah

z okolí. Je tvořena několika subsystémy například v podobě manželů, partnerů a sourozenců nebo vztahu rodič-dítě. Dobré vztahy v rodině jsou předpokladem pro její celkové zdravé fungování.

Metaforicky pojímají rodinu mimo jiné také Chvála a Trapková (2017, s. 88-93). Pojem sociální děloha zachází za hranice pojetí dělohy v ontogenetickém vývoji jedince. Představuje ohraničený chráněný prostor pro psychosociální vývoj dítěte. Zároveň však interaguje se sociálním prostředím a tím dochází k výměně informací mimo dělohu. Setkáváme se zde s dvěma pojmy, fórum internum a fórum externum. Termín fórum internum znamená soubor dítěti všech blízkých osob a jejich společný sociální prostor, který je odděluje od ostatních zevnějšku. Dítě zde nabývá prostředí, kde naplňuje své vnitřní potřeby, hraje si a nemá žádné povinnosti. Naopak fórum externum představuje s postupem času chronologické zásahy do jeho vnitřního světa. Jedná se tedy o faktory, které na dítě působí v určitém období věku. Zásahem může být ukončení hry, nástup do mateřské školy, základní školy, domácí úkoly apod. (Chvála, Trapková, 2017, s. 88-93)

Podle Chvály a Trapkové (2009, s. 95-108) má na sociální vývoj dítěte a celý rodinný systém vliv vztahová potence rodičů. Zdravě upevněný vztah představuje žádoucí interakční prostředí mezi rodiči dítěte. Pakliže je zde přítomna vztahová dysfunkce a rodiče ve vztahu fyzicky či emočně strádají, tyto pocity může prožívat i samotné dítě, aniž by se tomu dokázalo ubránit. Vývoj dítěte v sociální děloze je připodobněn třem trimestrům těhotenství. První třetina představuje prvních šest let dítěte, kdy dochází k psychosociálnímu a psychosexuálnímu vývoji a stejně tak k sociálnímu učení. Zejména pak v prvních letech je důležitá vztahová potence páru, neboť zapříčiňuje stabilitu matky a s tím spojené prožívání dítěte. Druhá třetina náleží od šesti do dvanácti let. Dítě disponuje základními sociálními dovednostmi, které rozvíjí ve školním prostředí společně se vztahy. Učí se cítit hodnoty a hranice rodiny a vnímá mezigenerační rozdíly. V poslední třetině od dvanácti do osmnácti let dítě přichází do puberty, ale i přes mnoho zájmů mimo domov stále podléhá kontrole rodičů. Toto období provází zvýšené napětí v rodině, kdy se adolescent vzpouzí a rodiče nejsou ochotni tolerovat jeho chování. Rodiče navíc často dostihuje únava a pokud neupevnují svůj vztah, dochází k rozporům.

Postupem času se rodina připravuje na odchod dítěte z domova. Chvála a Trapková (2009, s. 111-112) pojímají toto období jako sociální porod. Ten provází 3 fáze: sblížení dítěte s matkou kolem 12 let a oddělení od ní směrem k otci, sblížení s otcem dítěte kolem 16 let, a nakonec oddělení od otce ven mimo rodinu. Rodiče v této závěrečné fázi čelí syndromu opuštěného hnízda, zejména pokud domov opouští jejich poslední dítě. Pro fungující a synchronizovanou rodinu nebude takový odchod těžký, ale naopak může představovat naplnění

rodičovského úkolu. V opačném případě budou sociální porod provázet komplikace a rodina bude potřebovat pomoc zvenčí. Trapková a Chvála (2009, s. 140-148) dále uvádí, že komplikaci může představovat rozpad rodiny. Pokud dítě není svěřeno do náhradní rodinné péče a chybí mu stabilní rodinné prostředí, začne urychleně získávat sociální dovednosti mimo rodinu a na vlastní nohy se staví příliš brzy. Dále se může jednat o obrácené rodičovské role v rodině, hyperprotektivitu rodičů, přísnou rodičovskou kontrolu, vztah rodičů podmíněný dětmi či udržování ve vzájemné závislosti.

Transgenerační přenos

Transgenerační přenos je prostředek adaptace, jenž zapříčinil lidský vývoj a biologické procesy. Přenosem dochází k předání informací o nebezpečí a ovlivnění komunikace a vztahu mezi rodiči a dětmi. (Preiss a Vizinová, 2023, s. 32) Trauma nebo jakákoliv událost, která v rodině nastane, ovlivňuje i další generace. Každá rodina má nějakou svoji událost. Ze zkušeností Chvály a Trapkové se trauma přenáší nejčastěji čtyřmi generacemi, poté jsou vzpomínky upozaděny. V terapii je však možné odhalit příčinu traumatu a následně s ním pracovat. (Chvála a Trapková, 5. díl) Pokud známe předchozí generace, dokážeme rodinu lépe pochopit. Může nám to pomoci nalézt řešení pro budoucí generace. Zejména pokud se jedinec v rodině dostane do stejné pozice, kdy je postaven před těžké rozhodnutí jako jeho předci a zvažuje, jak postupovat dále, s pomocí odborníka nemusí dojít k opakování vzorce, ba naopak hledání vhodnějšího řešení. (Chvála a Trapková, 6. díl) Sigal (dle Preiss a Vizinová, 2023, s. 33) udává tři předpoklady přenosu: lidé byli společně deprivováni, narušení výchovy se specificky projeví ve vztahu rodič-dítě a tento specifický projev je stejný všem dětem, které měli takto ovlivněné rodiče.

Rozlišujeme přímé a nepřímé obecné mechanismy přenosu. U přímého přenosu traumatizovaný rodič předává dítěti stejně narušené způsoby myšlení, a tak zapříčiňuje vznik traumatu i u dítěte. Nepřímým přenosem vznikají potíže dítěte jako důsledek psychické poruchy rodiče, který není schopen plně vykonávat svou rodičovskou funkci, a dítě tím strádá. Dítě v tomto případě prožívá trauma obecněji, bez bližšího vztahu k původu traumatu rodiče. Specifické mechanismy potom představují hněv, agresivita, obranné mechanismy (převážně disociace a identifikace), neintegrováný afekt, mlčení, emoční odstrižení, přehnaná otevřenost, protektivita, parentifikace, legitimace apod. (Preiss a Vizinová, 2023, s. 38-47)

Doporučené materiály pro další studium:

DUKOVÁ, Ivana; DUKA, Martin a KOHOUTOVÁ, Ivanka. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-3880-2.

CHVÁLA, V. a TRAPKOVÁ, L.,2020. In: Youtube [online]. 27. prosince 2020 [cit. 2020-27-12]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=p6Amt_nqd2k&ab_channel=Chv%C3%A1la%26Trapkov%C3%A1. Kanál uživatele Chvála&Trapková

CHVÁLA, V. a TRAPKOVÁ, L.,2020. In: Youtube [online]. 27. prosince 2020 [cit. 2020-27-12]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=aqktzgoeu44&ab_channel=Chv%C3%A1la%26Trapkov%C3%A1Kanál uživatele Chvála&Trapková

PREISS, Marek a VIZINOVÁ, Daniela (ed.). *Transgenerační přenos: trauma a odolnost*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-3049-8.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0217-2.

TRAPKOVÁ, Ludmila a CHVÁLA, Vladislav. *Rodinná terapie psychosomatických poruch: rodina jako sociální děloha*. Vydání třetí. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-0523-4.

LEKCE 3

Porucha vazby

Již od narození dítě vyvíjí specifickou činnost tedy vazebné chování, kterým poutá pozornost pečující osoby. Existují tři typy vazebného chování: aktivní, atraktivní a averzivní. Aktivní chování cílí na pečovatele a snaží se o zmírnění stresu. Atraktivní provází vzájemné potěšení a radostné projevy, díky kterým pečovatel reaguje na dítě ještě pozitivněji. Pokud atraktivní chování nenachází pozitivní odezvu, dítě se ve stresu uchýlí k averzivnímu chování. To se vyznačuje křikem, pláčem a nežádoucími projevy, kterými dítě pozornost přeci jen upoutá. (Cairns, 2013, s. 58-61) Během prvního roku života si dítě utvoří silné citové pouto k matce. Na odloučení reaguje pláčem, vítá matku naopak úsměvem, ve společnosti cizích lidí se postupně více vztahuje k matce, reaguje na ni rychleji a intenzivněji. (Bowlby, 2010, s. 178-182)

Dítě si v průběhu života volí své hlavní a vedlejší vazebné postavy. Hlavními bývají většinou rodiče a nejbližší rodina. V případě pěstounské péče ovšem narážíme na rozdíl vazby mezi biologickou matkou a dítětem a náhradní matkou a dítětem. (Bowlby, 2010, s. 264-267) Je třeba, aby se dítě na pečující osobu mohlo spolehnout a ta ho ve stresové situaci zvládla ochránit a utěšit. Ve zdravém vazebném vztahu nachází potěšení z uspokojení dítěte obě strany. Děti jedinců, kteří tvrdí, že je dětství nijak neovlivnilo, si osvojují vyhýbavé a nejisté připoutání k osobám. Své emoce pak navenek příliš neprojevují. Nezpracované události z dětství však dospělého člověka ovlivňují a promítají se do jeho každodenního života. (Cairns, 2013, s. 65-66)

Nejistě připoutaná miminka běžně reagují dvojitým způsobem. Ve stresových situacích mají buďto sklon k disociaci, nebo jsou rozrušené a pláčou. Nemluvnata a batolata, která nemají naplněnou potřebu vazby, nedokáží regulovat stud, a proto u nich ve většině pro ně nepříjemných situací převládne. Tyto děti později mívají tendence ovládat ostatní, přestože své vlastní pocity ovládat nedokáží, být rozhněvané a lhát. Navíc se často brání sociálním interakcím, proto je pro ně těžké navazovat nové sociální vazby. Starší děti se mohou potýkat až se sociálním vyloučením a mají problém důvěřovat lidem. Pro dítě s nenaplněnou vazbou je důležitá oddanost a osobní podpora pečující osoby, profesionální dozor a také budování prostředí, které bude podporovat vznik jisté vazby. K nápravě porušených vazeb může přispět terapeutické rodičovství. To usiluje o snížení stresu a pocitu hanby dítěte. V náhradní rodině se dítě musí především cítit bezpečně a u pěstouni by měli zaujímat spolehlivý, pozorný, přátelský a empatický postoj. (Cairns, 2013, s. 71-82)

Identita

Identita představuje pojem jáství, tedy to, jak dítě vnímá samo sebe. Má dále několik rozdělení, a to na širší, kolektivní, smíšenou a dvojitou. Širší odkazuje na nezřetelnost hranic identity, patří do ní například i role, které dítě zastává. Kolektivní identita vzniká v rámci skupiny, rodiny, třídního kolektivu, a to připisováním určitých vlastností. Dvojitá identita balancuje mezi dobrými a špatnými časy. Je typická pro romské děti v náhradní rodinné péči (NRP). Pokud se takovému dítěti zrovna daří, považuje se za bílé a v případě problému se identifikuje s Romy. Nakonec identita smíšená, která je zároveň cílem výchovy dětí v NRP. V případě romského dítěte to bude znamenat ponechání identity Roma, avšak zároveň navození návyků majoritní společnosti, aby byl schopen úspěšného uplatnění v životě. Problémy s identitou se objevují nejčastěji v pubertě, kdy dítě hledá své místo ve světě a pakliže ho

nenachází, může se uchýlit k patologickému chování. Úkolem pěstounů je takovému dítěti pomoci vytvořit tu část identity, která se liší od pěstounů. (Klimeš, 2008, s. 8-13)

Seznámení se s minulostí dítěte

Pěstoun by se neměl bát žádat rodiče o doložení hmatatelných vzpomínek na dětství dítěte. Jedná se o předměty, díky kterým si dítě uvědomuje svou vlastní osobu, svůj příběh, který bývá často provázen nemilými vzpomínkami. Je vhodné dítěti sdělit, že určité období jeho života provází zklamání a smutek, a přiměřeně s ohledem na jeho psychosociální vývoj téma jeho svěřením do pěstounské péče otevřít. Poměrně těžkým úkolem každého náhradního rodiče je hledání rovnováhy. Ačkoliv může mít pěstoun k biologickým rodičům dítěte negativní postoj, je třeba si uvědomit, že tím může ještě více posílit skrytý vztek dítěte. Pokud je jeho postoj naopak pozitivní, dítě si klade otázku, proč se ho tedy jeho rodiče vzdali. (Archeová, 2001, s. 60-63)

Zezulová (2012, s. 111-113) zmiňuje důležitost citlivého podání pravdy dítěti. Uvádí příklad vyprávění příběhu, jak se dítě ocitlo v náhradní rodinné péči, které bude obsahovat přes všechny starosti i humorné prvky. Až se později dítě zeptá na své biologické rodiče, pěstoun bude mít základ, na který může navázat a pro dítě to nebude přílišná zátěž.

Pro příbuzenské pěstouny je téma biologické rodiny obzvlášť citlivé, protože se dotýká i jich samotných. Sdělení informací dítěti o jeho biologickém rodiči provází strach. Pěstoun nechce dítě hovorem o jeho vlastních rodičích zranit. V takovém případě mohou pomoci publikace *Knihy života*, nebo *Moje album*. Ty obsahují citlivé otázky, pomáhají dítěti ukotvit jeho vzpomínky a již známé informace o jeho rodině, a v neposlední řadě dítěti dávají dostatek prostoru pro využití fantazie a dotvoření svého vlastního příběhu. Pěstoun se zároveň potýká s vnitřními pocity, kdy sám v sobě nemá zpracované téma odchodu rodiče a nechce se hovorem na toto téma zranit. Dítě však může prožívat stejné pocity, proto je dobrým řešením s tématem pracovat a překonávat neschopnost o něm mluvit. Vznikne tak pocit sdílení a vzájemné podpory, který prospěje oběma stranám. Někdy se samotné dítě může obávat zranitelnosti svého pěstouna, a proto se na biologickou rodinu nedoptává. Je vhodné dítěti nabídnout důvěru a prostor, kdy může mluvit o svých pocitech, a zároveň ho ujistit že na to není samo. Aby se předešlo zaskočení pěstouna otázkou, na kterou není připraven nebo na ni není schopen odpovědět, je možné stanovit dobu, kdy se pěstoun s dítětem bude moct na téma jeho minulosti bavit. Lepší alternativou je však ponechat možnost mluvit o rodičích kdykoliv bude dítě potřebovat a chtít. Pokud dítě k původní rodině zaujímá negativní postoj a chce za vším udělat

tlustou čáru, pěstoun by neměl tyto pocity podporovat, ale naopak pomoci dítěti se s nimi vyrovnat a nabídnout mu jiný úhel pohledu. (Uhlířová, 2010, s. 35-39)

Doporučené materiály pro další studium:

ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4

BOWLBY, John. *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Vydání druhé, upravené. Přeložil Ivo MÜLLER. Klasici (Portál). Praha: Portál, 2023. ISBN 978-80-262-2023-7.

CAIRNS, Kate. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.

KLIMEŠ, Jeroným. *Budování identity dítěte*. Praha: Rozum a Cit, 2008

UHLÍŘOVÁ, Veronika, a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit, 2010.

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

LEKCE 4

Hranice ve výchově

Neexistuje obecná příručka, jak správně citově vychovávat dítě, protože každé je jedinečné. Nejpřínosnějšími pro život jsou pro dítě nečekané situace, kdy rodič reaguje bez přípravy. V prvním roce jeho života hraje matka velmi důležitou roli a dítě bývá následně ve třech letech s nástupem do školního prostředí dost zralé na pochopení ostatních dětí. V tomto období je vhodné nepodporovat sobeckost dítěte, jak to mnozí mají ve zvyku. Dítě se učí dávat a přijímat, dělit se s ostatními, dělat jim radost a něco kvůli ostatním vydržet. Rodiče by také měli podporovat přátelské vztahy dítěte k ostatním dětem a umožnit jim se společně rozvíjet. Velkým přínosem pro rodinnou pohodu je také společné trávení volného času, byť třeba jen u večeře, a následné předčítání pohádek. Zejména děti v předškolním věku mají rády jistotu a pořádek, uspáváním navíc podporujeme i jejich důvěru k lidem. (Matějček, 1986, s. 177-183)

V pěstounské péči hraje pravda velkou roli. Malé děti se často vyptávají a hledají pravdu. Jak bylo již řečeno v podkapitole seznámení se s minulostí dítěte, je důležité sdělit dítěti pravdivé informace o jeho životě, samozřejmě s ohledem na jeho psychosociální vyspělost.

Pokud se k dítěti všichni jeho blízcí chovají v určitých situacích podobným způsobem, brzy zjistí, co může očekávat, co si může dovolit a co naopak ne. Představuje to pro něj pomyslnou hranici. Na dítě navíc výchovně působí vždy více lidí, a proto nedosáhneme důslednosti, pokud se jejich přístupy velmi rozcházejí. Je tedy i potřebná vzájemná komunikace mezi pečujícími osobami. K nedůslednosti ve výchově lze zejména v příbuzenské pěstounské péči poměrně rychle sklouznout. Dochází ke změně vztahu k dítěti a s tím spojeným přeorientováním postoje a role. Zatímco rodiče bývají přísnějšími a náročnějšími ve vztahu k dítěti, prarodiče mívají větší sklony ke shovívavosti. (Matějček, 1986, s. 192-195)

Matějček (1986, s. 184-186) uvádí, že trest zpravidla nebývá tím, co vidíme navenek, ale tím, co se odehrává uvnitř dítěte. Jeho pocity zahrnují ponížení, úzkost, nepříjemnost. Stejně tak tomu je u odměny, která dítěti přináší naopak pozitivní pocity jako úspěch, spokojenost a to, že dítě má někdo rád. Aby trest plnil svůj účel, musí dítě vědět, čeho se dopustilo a pociťovat vinu. Trest by měl napravit způsobenou škodu, zamezit opakování takového chování a smést vinu. Pokud rodič dítě trestá a nemá k tomu pádný důvod, dítě neprožije pocit viny, naopak zažívá nespravedlnost, a proto si z toho do budoucna nic neodnáší. Zatímco trestem nežádoucí chování dítěte pouze zastavujeme, odměnou naopak k žádoucímu chování motivujeme. Paulová-Růžičková (2014, s. 53-54) dále doplňuje, že děti, které jsou vhodně zaměstnány, pomáhají s domácími pracemi a pečující osoby se jim věnují, zlobí méně často. Uvědomují si jejich přepracovanost a pociťují tak vinu a snahu více pomáhat. U takových dětí běžně stačí přísný pohled rodiče a není třeba trestu a pokud ano, vždy s rozvahou a přiměřeně věku dítěte.

Práce s emocemi

Příbuzenskou pěstounskou péči provází řada emocí. Povinný vděk dítě pociťuje například v případech, kdy mu pěstoun předhazuje, jaké má štěstí, že neskončil v dětském domově, nebo připomíná, o co přišel, když se rozhodl vzít si dítě do péče. Dítě se pak snaží odčinit pěstounovu újmu dobrým chováním. (Uhlířová, 2010, s. 16) Dítě v sobě může schraňovat zlost a zranění, myslet si, že ho rodiče opustili proto, že je špatné. Je třeba se jeho pocitům věnovat, pomoci mu je vhodně zpracovávat a přesvědčit ho o tom, že to není jeho chyba. Potřebuje cítit pocit bezpečí rodiny a mít jistotu, že ani pokud se bude chovat nevhodně, nevzdají se ho pěstouni stejně, jako to udělali rodiče. (Archeová, 2001, s. 60-63) Úleva je spojená především s příchodem do klidného prostředí. Dítě je unaveno ze změn, které v jeho životě nastaly, ať už se jedná o odebrání z původní rodiny, umístění do dětského domova, či dokonce zanedbávání péče a týrání dítěte. Projevuje se například zlepšením ve škole nebo také méně častým onemocněním. (Uhlířová, 2010, s. 17-18)

Pocit viny se objevuje, pokud dítě mělo vliv na své odebrání z rodiny, nebo si to alespoň myslí. V prvním případě se mohlo stát, že dítě například uteklo z domova a upoutalo na sebe pozornost okolí. Ve druhém případě si naopak myslí, že kdyby nezlobilo a chovalo se lépe, rodiče by se ho nevzdali. Dítě o pocitu viny nemluví, v pubertě dokonce může tlumit tyto myšlenky útekem k návykovým látkám, ubližováním své osobě nebo odpíráním si přátelských vztahů, protože si myslí, že si je nezaslouží. (Uhlířová, 2010, s. 18-19) Strach dítěte pramení v jeho životních změnách a je provázen nejistotou, jestli pěstounská péče není jen dočasným řešením. Dítě se obává brzkého úmrtí pečujícího prarodiče, umístění do dětského domova nebo navazování mezilidských vztahů v novém prostředí. (Uhlířová, 2010, s. 20-21) Truchlení je přirozeným procesem loučení se a dítě má právo si ho prožít. Může se objevit až po nějakém čase nebo opakovaně s příchodem dalších a dalších ran, se kterými se musí smířit. (Uhlířová, 2010, s. 23-24) Zmatenost dítěte nastává v případech, kdy není zjevný důvod k jeho svěření do pěstounské péče. Pro dítě tak nastává šok, situaci nerozumí a bojuje s ní. Chování rodičů se mu zdá být normálním, protože nezná nic jiného, a proto nerozumí, proč s nimi nemůže být. Projevem zmatku bývá také agrese, úzkost, strach a boj s okolím. (Uhlířová, 2010, s. 26-27)

Agresivita dítěte bývá spojena s traumatickými zážitky v dětství. Agresivní dítě od sebe lidi odhání, v dětském kolektivu mnohdy nenajde své místo. Pokud se s agresivitou v dětství nepracuje, může přerůst v násilné chování i v dospělosti. Takové dítě potřebuje v životě silnou osobu, která mu ukáže, jak silné a destruktivní pocity zvládat. Vždy je dobré agresivní vzorec chování zachytit již v jeho počátcích, kdy dítě zlobí a postupně své nežádoucí chování stupňuje. Vhodnou zábranou výbuchu vzteku je objetí, které dítěti poskytne pocit jistoty a bezpečí. Poté, co se dítě uvolní, je vhodné danou situaci probrat. (Archeová, 2001, s. 50-52)

Lhaní je pro některé děti takřka denní potřebou, na kterou je třeba se zaměřit a najít pro ni porozumění. Ovšem není lhaní jako lhaní. Může se jednat o pouhé dokreslování skutečnosti, typické zejména pro předškolní věk. Jedním z typů lhaní je zapírání, kdy se dítě obává trestu, proto volí obranu svého já. V takovém případě je možným řešením uvedení věci na pravou míru, tedy dát dítěti najevo, že víme, jak to bylo. Trest za lhaní nebývá účinným. Naopak oceněním pravdy, která pro dítě není samozřejmostí, dochází k pěstování pozitivních návyků. (Matějček, 1986, s. 138-139)

Terapeutické rodičovství

Terapeutické rodičovství je koncept, který vychází z principu PACE (v překladu hravost, přijetí, zvědavost a empatie). Terapeutický rodič je pěstoun, který má hluboké znalosti v oblasti vývojového traumatu dítěte a jeho dopadu. Snaží se zejména pochopit dítě a najít

příčiny jeho problémového chování. Rodič dítě nehodnotí, naopak nabízí uvolněnou atmosféru a bezpečné prostředí. Díky tomu dítě snáze porozumí svému chování, naučí se ho ovládat, upevňuje vztah s pěstouny a akceptuje hranice, které ve výchově stanovili. (Poláková, 2021, s. 12-13)

Doporučené materiály pro další studium:

ARCHEROVÁ, Caroline. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 978-80-7429-797-7

PAULOVÁ-RUŽIČKOVÁ, Eleonora. *Jak vychovávat děti v rodině*. Praha: Městská knihovna Praha, 2014. Dostupné online: http://web2.mlp.cz/koweb/00/04/08/06/17/jak_vychovavati_deti_v_rodine.pdf

POLÁKOVÁ, Michaela. 2021. *Terapeutické rodičovství v praxi českých rodičů*. Časopis Sociální služby, 10/2021, s. 12-13. ISSN 1803-7348

UHLÍŘOVÁ, Veronika, a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a cit, 2010.